

Ревизија банака и њихове банкарске политике, 1937.

Садржај

Увод

Први део

- 1) О ревизији банака уопште
- 2) Циљеви ревизија у погледу банкарске политике
- 3) Врсте ревизија
- 4) Наше и страно законодавство о контроли банака и о ревизијама
- 5) Вршење ревизија – принципи
- 6) Биланс као база за вршење ревизија

Други део

Техника ревизија банака

I Предходне радње

II Анализа рачуна изравнања

A. Пасива

- 1) Сопствена средства
- 2) Позајмљена средства
- 3) Однос туђих према сопственим средствима

Б. Актива

- 1) Актива првог степена ликвидности
- 2) Актива другог степена ликвидности
- 3) Актива трећег степена ликвидности

III Закључак

- 1) Реални рачун изравнања
- 2) Рачун добитка и губитка
- 3) Изгледи за будућност

Извештај о извршеној ревизији

336.711.6

др. Момир Гломазић

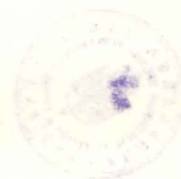
РЕВИЗИЈА
БАНАКА и њихове
БАНКАРСКЕ
ПОЛИТИКЕ

БЕОГРАД 1937

Dr. МОМИР ГЛОМАЗИЋ

ГЛАВНИ ИНСПЕКТОР ДРЖ. ХИП. БАНКЕ

РЕВИЗИЈА БАНАКА И ЊИХОВЕ БАНКАРСКЕ ПОЛИТИКЕ



БЕОГРАД, 1937



lib. dr.
35224

ШТАМПАРИЈА
ДРАГ. ГРЕГОРИЋА
БЕОГРАД

Л И Т Е Р А Т У Р А

- 1) Др. Велимир Бајкић — Акционарска друштва и право надзора Министарства трговине и индустрије (1926)
- 2) Др. Златан Ружић — Ревизије привредних предузећа (1936)
- 3) Проф. др. Еуген Сладовић — Привредно контролно право и привредни ревизори.
- 4) Др. Ернест Јени Георг Нидермајер — Злоупотребе у књиговодству (превод)
- 5) Др. Герстнер — Књиговодство (превод)
- 6) Др. Герстнер — Биланс (превод)
- 7) L. Batardon — L'inventaire et le Bilan (1931)
- 8) J. Chaveneau — Les bilans aux points de vue commercial, industriel et fiscal (1926)
- 8a) Reymondin G. — La vérité comptable en marche (1928)
- 9) René Warlomont et Lucien Wallemacq — La révalorisation des Bilans (1928)
- 9c) H. Deschamps — Des vérifications et expertises en comftabilité (1921)
- 10) Joseph Reiser — L'organisation du Contrôle (1930)
- 11 Heirich Meltzer : Deutscher Revisoren--Spiegel (1930)
- 12 Courcelle Seneuil — Les opérations de Banque
- 13 Melchior Palyi — Liquidity of credit (1936)
- 14 François Radot — La liquidité dans les banques (1934)

Чланци, студије, часописи, експозеи законских предлога, и т. д.

САДРЖАЈ

	Страна
УВОД	7
ПРВИ ДЕО :	
1) О ревизији банака уопште	9
2) Циљеви ревизија у погледу банкарске по- лишке	12
а) активност банчиног биланса	14
б) ликвидност банака	16
в) рентабилитет банака	28
г) изгледи за будућност	29
3) Врше ревизија	31
4) Наше и сјрано законодавство о контроли банак и о ревизијама	33
5) Вршење ревизија — принципи	44
6) Биланс као база за вршење ревизија	51
ДРУГИ ДЕО :	
Техника ревизија банака	
I Предходне радње	62
а) налог за вршење ревизије	62
б) материјал и подаци	63
в) биланс	66
II Анализа рачуна изравнања	69
А. Пасива:	73

	Страна
1) сопствена средства	74
а) главица — капитал	74
б) фондови	75
2) позајмљена средства	78
а) улози на штедњу	78
б) пасивни текући рачуни	80
в) реесконт	82
г) разне обавезе	83
3) однос туђих према сопственим средствима	84
Б. Активна:	86
1) актива првог степена ликвидности	86
а) готовина	87
б) хартије од вредности	87
2) актива другог степена ликвидности	89
а) есконт	89
б) ломбард — зајмови на хартије од вред- ности	93
в) зајмови на ручне залогe	94
г) активни текући рачуни	95
3) актива трећег степена ликвидности	97
а) непокретности	97
б) покретности	99
в) разна актива	100
1) робно одељење	103
2) комисионо стовариште	104
3) конзорциони послови	105
III Закључак	110
1) реални рачун изравнања	110
а) активност банчиног биланса	112
б) ликвидност банке	113
2) рачун добитка и губитка	116
— рентабилитет банке —	117
3) изгледи за будућност	120
Извештај о извршеној ревизији	121

Сматрао сам за потребно да приступим изради једне овакве мале студије, да бих онима, који ће се посветити ревизорству а и онима који се тим више узгредно баве — дао унеколико систематисану материју о ревизијама банака. Пожелети је да се питању ревизија код нас прида више важности него што је то до сада био случај. Ово тим пре што смо, како изгледа, на путу оживљења наше природе, у којој ће приватно банкарство морати опет играти важну улогу. Мораће се, дакле, вршити путем ревизија озбиљно одабирање институција које ће моћи на себе преузети важан задатак посредника између понуде и тражње капитала.

Како је то доцније наглашено за обраду ове материје постоји врло мало литературе — поготову актуелније. Зато је ова студија плод искуства и посматрања тако рећи „на терену“. Радећи чисто технички део о ревизијама консултовао сам више пута и Г. М. Тирића, шефа главног књиговодства Д. х. банке, на чему му овом приликом срдечно захваљујем.

Писац

У В О Д

У нечуваној кризи, која је захватила све делове и гране привредног живота, несумњиво је најтеже погођено, и тиме, изгледа, добрим делом и ликвидирано, наше приватно банкарство. Логично је и било да банкарство, које почива на поверењу, буде жртва стања и времена за које је специјална карактеристика: отсуство поверења.

Функција банкарства, било оно приватно, било државно, јесте осигурање контакта између штедње или уопште стваралаца капитала — нових продуктивних средстава, и производње коју та нова средства алиментирају потребним обртним капиталима. Да уопште банкарство дође у тежак положај воде два пута: или се не стварају довољно нова средства, која би се на финансијском тржишту појавила као понуда капитала, или пак уколико се и стварају, јер најзад привредни механизам и даље макар и ограничено функционише, сопственици тих средстава немају поверења да их неком трећем, посреднику, ставе на расположење. Нажалост, може се оправдано претпоставити, да код нас у извесној мери постоје оба разлога, који су тако заједно скоро довољни да нам униште цео механизам приватног банкарства. Оно нешто поверења, којим се анимира веома скупљено финансијско тржиште, ограничено је строго на привилеговане или државне новчане заводе. Међутим, то није довољно да се постигне један од важних циљева националне привредне политике: што пунија концентрација народних уштеђевина. Овај пак циљ мора се специјално данас имати пред

очима, јер се, бар за неко време, за потребна средства производње, може рачунати једино на домаћу штедњу. Уколико би пак дозволили да наше банкарство пропадне, лишили би домаћу производњу једног извора за добијање потребних кредита.

Не расчлањавајући даље узроке отсуства поверења и основаност истих, — јер би то била опширнија студија, добрим делом ван домена чистог банкарства — од интереса је проучити питање: како се и на који начин може утврдити, којим мерама и каквим елементима се може показати и доказати: да један новчани завод, и поред свег отсуства објективних елемената, ипак претставља, или пак не претставља, предузеће које може улићи и улива поверење у његову солидност, његову кредитну способност и његову способност да одговори својим обавезама. Томе циљу може најефикасније послужити ревизија новчаних завода, која, ма да није математика, нити је у потпуности у домену егзактних знаности, ипак је најбољи пут да се утврде они елементи из којих ће резултирати закључак — било позитиван, било негативан. При данашњем стању банкарства и прилика под којима оно ради, сви се стручњаци морају сложити са тим, да ревизија једног новчаног завода даје много више гаранција повериоцима тога завода, па према томе и националној привреди, него све мере и сви прописи који су статуирани најновијим и најбоље обрађеним законодавним нормама.

*

Да би се дао изврстан систем овој студији, исту ћемо поделити на два дела и то на:

Први део — који ће садржати излагања о ревизијама, о основним елементима банкарске политике у вези са ревизијама, о страном и нашем законодавству у овој материји, о контроли банкарског пословања, о врстама и принципима ревизија итд., и

Други део — који ће садржати излагања о техници ревизија банака и банкарске политике.

ПРВИ ДЕО

1) О ревизијама банака уопште

У времену привредног оптимизма и полета, којима се одликовао непосредни послератни период, створено је много разноврсних привредних предузећа. Стварана су предузећа на све стране, осниване су банке и уопште покретани су послови без довољно предходних проучавања оних елемената и околности, које су предуслов за трајан и успешан рад једног привредног предузећа. Ти елементи и те околности могу бити субјективног карактера — т. ј. бити у самом предузећу, односно у његовим управљачима, или објективног карактера, т. ј. бити ван предузећа и у независности од управе појединих предузећа. Док је још трајао период привредног просперитета и док су ови објективни елементи давали стабилан и чврст ослонац и рђаво организованим пословним јединкама, те су јединке живе, радиле, пословале и уопште давале, стварале импресију добро и солидно основаних и вођених привредних јединица. Са проласком периода просперитета и са доласком кризе и уопште рђаве конјунктуре, почели су долазити до изражаја недостатци у организацији и падови често и оних привредних организама, за које се мислило да су првокласни, како по самом послу којим се баве, тако и по привидно доброј организацији. Тек са том новом ером, која је служила као чистилиште, открило се, да су често у организацији тих предузећа недостајали и основни елементи и да у њиховим пословању често није било ни најобичнијих

реквизита за пословање, који се од солидних предузећа трже. То је нарочито чест случај са нашим приватним банкама. Сведоци смо да су многе банке, некада код нас класиране као прворедне, морале затворити шалтере пред првом узнемиренешћу улагача. Врло велики број банака показао нам је не само мањкаву организацију, већ често пута најосновније грешке у својој, тако да је назовемо, банкарској политици. Често пута су откривене не само грубе грешке, које се нису могле ни смеле дозволити у једном тако деликатном организму, као што је банка, већ су се показала одступања не само од нормалног вођења банака, него често и од основних принципа банкарске технике и политике, па су неки пут те мањкавости ишле тако далеко, да се је долазило у сукоб чак а са изричним прописима казненог права. Да и не говоримо о невођењу рачуна о структури активе и пасиве банчине и потребној хармонији, о ликвидности потраживања у односу према ангажманима, и, што је нарочито падало у очи, о отсућности стварних резерви и поред свега тога што је већина банака у својим билансима редовно показивала знатне износе разних фондова. Често пута су банке показивале и кажњиво неразумевање извесних социјалних дужности и обзира. Тако је на пример, веома ретка била банка, а такав је случај и са многим осталим предузећима, која је пенциони или потпорни фонд свог особља тако пласирала, да су циљеви тих фондова заиста и били загарантовани, и да је фонд у даном моменту заиста могао послужити својој намени.¹⁾

Наше су банке са гледишта набављених средстава депозитне, а са гледишта активног посло-

¹⁾ Не мислимо улазити дубље у ово питање фондова, јер се често може претпоставити, да су у доба привредног полегга и саме посебне управе односних фондова биле склоне, да се готовине њихових фондова пласирају најчешће у разне послове самих њихових банака или пак у акције истих.

вања спекулативне банке. То су међутим два момента који се морају искључити — иначе је слом неизбежан.

По свему овом не би било сасвим оправдано оптуживати и нападати само управе разних банака. Ако се савесно преслишамо и ставимо руку на срце, морамо признати да ни многи од оних, што ључо критикују рад банака, не би у сличној ситуацији и при сличним околностима боље ни паметније поступили. Прилике су заиста биле такве, привредни полет тако јак и, мислило се, после рата и свих преживелих катаклизма, тако оправдан, да су и најсмелије спекулације и фантастичне операције заиста давале својим блиским резултатима за право и највећем оптимизму.

Тај период привредног просперитета и неограниченог оптимизма, када је сваки посао успевао, завршен је. Иза њега су нам остале непрегледне рушевине грађевина подигнутих на лабавим и непоузданим темељима. Али има једна ствар, која нас донекле и теши: то је дубоко наравоучење, сјајна ма да скупа школа за нова стварања и нове директиве. Не треба оптуживати, већ новим конструкцијама давати здраве основе, имајући у виду искуство из прошлих времена и недавне катастрофе светске и наше привреде и посебно нашег приватног банкарства.

Узевши стање нашег банкарства онакво какво је оно данас и не улазећи даље у узроке те и такве дерутне ситуације, циљ нам је да овом студијом створимо могућност за послован свет, да при даним околностима утврди: каква је ситуација једне банке, гледана са свих оних гледишта, која могу за једног пословног човека бити интересантна — имајући при том нарочито у виду банчину пословну политику.

Тај резултат се може постићи једино ревизијом банака. Како се пак има приступити и како се ревизија има вршити, јесте предмет ове студије и то ће бити приказано у даљим поглављима. Да

би пак расчистили извесне често бркане појмове, потребно је ма и укратко осврнути се на извесне основне елементе банкарске политике.

2) Циљеви ревизија у погледу банкарске политике

И у овој материји и иначе деликатној — и изгледа баш зато, — наступиле су после рата веома велике промене. Данас се ревизијама постављају други циљеви — у многим различити од оних, који су некада од свих теоретичара и практичара били постављани као задатак једној ревизији. Велике и нагле промене у коњунктури, промене на новчаном и кредитном тржишту, на тржишту непокретности, покретности, промене у међународним односима, разне аутаркичне и друге мере, не само домаће него и иностране, дошле су до изражаја у целом привредном животу, па и у банкарству. Да ли је актива једне банке израз оних послова, који су дотакнути или су сасвим измењени горњим феноменима, није ни у ком случају без интереса за ревизију о бонитету једне банке — односно за све оне који се интересују судбином односне банке.

Баш те велике промене у пословном животу у свим државама изазвале су извесна померања и у схватању ревизије и у циљевима који се постављају ревизијама. Док су некада све ревизије углавном имале за циљ да утврде скоро једино кривичне или, да се блаже изразимо, неделикатне радње било чиновника предузећа, било самог власника — односно самих власника — дотле су данас циљеви ревизија сасвим други. И не само то. Данас су у пословним односима ревизије и потребније него пре, јер оне постају пре свега процене бонитета, ликвидности, рентабилности и т. д. једног предузећа и једне банке — све то пре него просто техничко проверавање: да ли је и ко учи- нио неку проневеру или спровео неко лажно књи-

жење. Изгледа као да су догађаји дали извештај печат пословности, па чак и моралности, ревизијама — јер су оне данас пре свега, осталог процене вештака, банкарских стручњака: о привредно-финансијском бонитету једног предузећа и о привредној оправданости и рационалности његовог пословања. То је рефлекс великих пертурбација у светској привреди, које су тежиште ревизија помериле ка новим моментима. У досадањој па и новијој светској литератури о ревизијама, веома ретко или скоро никако се и не говори о оним циљевима, који се данас углавном постављају ревизијама банака: о утврђивању бонитета портфеља, о испитивању активе, рентабилности пословања, о кредитном и финансијском потенцијалу једне банке, о изгледима на будућа пословања и т. д. И уколико се је и постављала као циљ процена стварне вредности активе, та је процена раније вршена с нарочитом, ако не и једином намером, да се утврди, да ли показане позиције не приказују злонамерно нетачно праву вредност имовине, те можда исту тенденциозно приказују већом или мањом. И данас се у главном иде за тим, да се утврди да ли укупна пасива, а нарочито актива, у целини и у појединим позицијама, одговара правом стању ствари — али углавном с обзиром на извесне спољне и унутрашње моменте банкарске политике, који најчешће у себи немају елемената неке кривичне радње односно дела.

Као што је горе наведено, данас су циљеви ревизија други, ма да се не може рећи да су ревизије потпуно лишене оних задатака које су некада имале.

Многобројне мере државне управе, којима се ова у разна привредна питања и кредитне односе ингерира у име појединих социјалних обзира, у многим су и дале нова обележја ревизијама. Много су чешће у последње време ревизије и прегледи завода у вези са разним мерама за заштиту новчаних завода и њихових поверилаца, у вези нпр. са мерама за решење земљорадничких дугова и т.д.,

него ревизије и прегледи који би имали за циљ извесне пореске кривце и књиговодствене и биланчне неправилности.

Данас се приликом прегледа новчаних завода као главни задатак тих прегледа поставља испитивање банкарске, односно кредитне политике или како се то често каже, политике пласмана дотичних завода.

Привредне тешкоће целог света довеле су скоро у питање опстанак кредитног система. Болест појединих завода ни из близа не тангира општи интерес у оној мери у којој га тангира болест целог система, болест основних елемената на којима систем почива. Док се оне околности, које су испитивале раније ревизије, могу сматрати као посебна, локална оболења, дотле су садање мањкавости кредитне политике ендемична оболења која захватају све новчане заводе — цео банкарско-кредитни свет. Зато се и намећу нови задаци ревизијама, зато сада ревизија није просто испитивање књига са гледишта књиговодственог већ је то испитивање један од путева, да се добију цифарски елементи за просуђивање кредитне и уопште банкарске политике дотичног завода. Као што се види задатак је далеко шири, далеко стручнији, он подиже ревизије до банкарске политике а саме ревизоре на ранг првокласних стручњака и још више, на ранг саветника у банкарству.

У циљу да упознају банкарску политику једног новчаног завода, ревизори морају сву своју пажњу поклонити испитивању: активности биланса те банке, њене ликвидности, њене рентабилности и њених изгледа за будуће пословање.

а) Активност банчиног биланса.

Активност биланса новчаних завода је на пр. пресудан моменат за уживање извесних благодети из законских прописа за заштиту банака и њихових поверилаца. Утврдити пак активност биланса једне банке може само детаљан преглед не само

чисто цифарског износа и односа извесних позиција и целог биланса, него детаљна анализа природе свих послова и односа, који су регистровани у билансу, као и проучавање односа појединих позиција према осталим позицијама активе и пасиве, па најзад и односа истих према билансу као целини. Ако једна активна позиција биланса претставља извесно замрзнуто потраживање банке, од највећег је интереса висина те позиције, однос њен према обавезама, евентуална веза према осталим пасивним позицијама, која би дозволила или могла дозволити извесна поравнања са мање више повољним резултатима и т. д. Данас се често дешава да је по својој природи једна иста позиција у билансу једне престоничке банке врло добра, а да та иста или њој слична позиција у билансу једне мање провинцијске банке претставља далеко мању вредност (нпр. непокретности). Треба велико познавање свих привредних, кредитних и финансијских прилика, свих момената који утичу на оне вредности, које долазе или могу доћи у обзир за банкарско пословање, да би се у овој материји могао имати прецизан и јасан увид. Постоји огромна скала која деференцира исте вредности разних биланса према месту где завод ради, према новом законодавству, према природи осталих банчаних послова и уопште према множини и објективних и субјективних елемената под чијим се дејством развија рад једног завода.

Испитивање активности биланса једног новчаног завода значи управо испитивање бонитета т. ј. стварне унутрашње вредности појединих позиција. Испитивање бонитета банчиног пословања ограничава се на испитивање активних позиција, и то сваке за себе. Кад се тако испитане позиције активе у свом укупном износу упореде са позицијама пасиве и утврди стварни однос између једних и других, онда ће се имати јасна слика и о активности биланса дотичног завода.

Као што смо горе навели, као пример, активност биланса једног завода је услов за уживање извесних привилегија из прописа о заштити новчаних завода. Овакав пропис је морао доћи зато, што је при нормалним приликама и ако се не рачуна на нове блиске промене, које би могле утицати било на активу, било на пасиву, активност биланса једног завода онај последњи ослонац, који даје наде, да један новчани завод ипак може продужити пословање са изгледом да ће се извући из тешке ситуације. Разуме се да уколико је активност завода мања, утолико су и изгледи за одржање и будући успешан рад мањи, и обратно.

Ако се, дакле, утврди да укупан износ активних позиција, а пошто смо их све појединачно верифицирали и утврдили им праву вредност, премаша укупан износ позајмљених средстава, онда закључујемо да је биланс односног новчаног завода активан. Констатација активности биланса једног новчаног завода јесте управо резултанта утврђеног бонитета појединих активних позиција и њиховог односа према позицијама које показују туђа средства.

б) *Ликвидност банке*

Утврђивање степена ликвидности једне банке јесте главни циљ који се поставља ревизији. Ликвидност једног новчаног завода је најосетљивији а свакако и најважнији — тако рећи централни проблем банкарске политике. Некада је ликвидност била доступнија банкама па се питање ликвидности у данашњем обиму није тако често ни постављало. Ретке су пре рата биле банке, које су биле неликвидне и велика неликвидност односно имобилисаност су скоро редовно биле резултат изузетно рђавог или најчешће шпекулативног, па чак и злонамерног пословања банчине управе. Тек данас, при нередовним и нездравим приликама читавог привредног и финансијског живота, поред осталих проблема и задатака добро вођеног банкарства, поставља се на прво место проблем ликвидности

једне банке, а у многим државама чак и проблем ликвидности целог банкарства. Истина, раније, при потпуно израђеним и дугогодишњим искуством прокушаним елементима ликвидности, утврђивање ликвидности је било свакако далеко лакше него данас. Банкарски стручњак је могао да код сваке поједине позиције биланса једне уредно вођене банке одмах каже и степен ликвидности посла или операције из које односна билансна позиција потиче. При таквим условима било је лако установити меру, односно сразмеран и пожељан степен ликвидности једне банке. Постизање и најпуније ликвидности банака у главном је зависило од њихових управа. Сређено и лако доступно национално па чак и интернационално новчано и кредитно тржиште, потпуна слобода кретања добара и циркулације капитала, највећа ликвидност сваке операције посебно и целог тржишта, и, најзад, несметано функционисање механизма емисионих банака — све је то давало доста могућности за лако постизање ликвидности код појединих банака скоро у сваком моменту. Ликвидност новчаног тржишта је гарантовала пуну ликвидност банкарства, те је неликвидност појединих банака била израз само веома рђавог вођења кредитне политике самих тих банака.

У послератном периоду је у томе погледу много теже. Ово скоро у целом свету — али ипак у неким државама изузетно. Ма да се данас основно мерило за испитивање и констатацију ликвидности унеколико либералније поставља, јер се нешто проширио број елемената на основу којих утврђујемо ликвидност — што је само израз невоље у којој се налазимо — ипак се до ликвидности теже долази и пуну ликвидност, као пословни идеал, све је теже достићи. Ни елементи из којих је некада резултирала ликвидност, нису данас исти. Данас је често, ако се гледа само биланс једне банке, ли-



квидност исте само заблуда управе дотичне банке¹.

Специјално у државама, у којима је циркулација добара и капитала отежана, у којима је услед неповерења, а често и услед недовољно систематских мера јавне руке, новчано тржиште замрзло — неликвидност је постала болест целог банкарског организма. Једино прибежиште у таквим приликама је обично емисиона банка. Уколико и

¹ О нездравој сразмери сопствених и туђих средстава и о великој неликвидности нашег приватног банкарства после рата имамо, поред осталих овде онде изнетих разматрања, и два специјално изразита приказа. Тако је г. др. Недељковић у „Економист“-у од новембра 1927 године изнео следеће податке и разматрања:

Крајем 1925 године наше приватне банке (њих 639 завода) имале су својих сопствених средстава 2.554 милиона динара (капитал 2.011,0 и резерве 543,0) милиона. Насупрот томе те су банке дуговале: улога на штедњу 5.732,0 милиона по текућим рачунима 5.065,0 милиона, по реесконту 573,7 милиона, — укупно са неким мањим позицијама 11.410,7 милиона динара. Размера сопствених према туђим средствима је била приближно 1:4. Тај се однос међутим није смео узети као извесан, јер је велики део „сопствених“ средстава био уплаћен меницама, преко текућих рачуна, сувише високо процењеним апорима и т. д.

Овако слабо финансирано банкарство поготову је имало неизвесну судбину кад је или кад би дошло до пада вредности активе. Довољан је био пад активних вредности за 10% па да буду изгубљена не само сопствена средства, него да се доведу у питање и интереси повериоца — нарочито улагача.

Посебно је рђаво стајала ликвидност наших домаћих банака. Тако су, по том приказу, привидно ликвидне позиције анализираних банака износиле 4.866,0 милиона динара, док се могло узети, да је било стварно ликвидно свега око 1.940,0 милиона динара. После прилично строге анализе осталих делова активе, у приказу се констатује, да су остале активне позиције у износу од око 12 милијарди динара, изразито неликвидне.

Из таквих елемената закључак је био следећи:

1) од око 14 милијарди динара пласмана — само су око 2 милијарде биле ликвидне. Ликвидни пласмани према не ликвидним били су као 1:6;

2) на 2,5 милијарде сопствених средстава долазило је 12,0 милијарди неликвидних пласмана.

она, услед огромних захтева за нове кредите, не могле задовољити тражњу тржишта, наступа пуна замрлост истог а с тим и неликвидност целог банкарства. У том случају се ни ликвидност једне банке не може у потпуности ставити у грех управе дотичне банке.

Ликвидност једне банке јесте њена могућност, управо њена способност, да у даном моменту без тешкоћа, несметано, одговара свима својим обавезама. Једна банка ће моћи то учинити, ако располаже довољном готовином и вредностима које се могу лако претворити у новац, као и ако по-

Скоро сва туђа — позајмљена средства била су добијена уз кратке рокове, али су, како се види из горњег, била пласирана дугорочно, односно неликвидно.

Сличан приказ стања нашег банкарства крајем 1931 године учинио је у једном свом реферату и г. др. И. Белин. Тако је он констатовао:

Сопствена средства наших банака износила су 2.890,0 милиона а позајмљена око 12.640,0 милиона динара.

Позајмљена средства су скоро сва била краткорочна. Горњи укупан износ средстава од преко 15,5 милијарди, динара био је пласиран:

у менице	4.570,0 милиона
у дужнике	8.112,0 „
у ефекте	1.112,0 „
у непокретности	840,0 милиона
у готовину	933,0 милиона

У свом приказу г. др. Белин је тврдио да чак ни ова последња позиција „готовина“ није у потпуности ликвидна, јер она садржи и међусобна банкарска потраживања — чију ликвидност крајем 1931 године сви добро знамо. Остале пак позиције, ма колико, бар формално, изгледале краткорочне, биле су не само дугорочне, већ добрим делом и замрзнуте.

Колика је опасност за наше банкарство и интересе целе привреде претстављала овако нездрава размера између сопствених и позајмљених средстава и оволика неликвидност, видеће се тек онда, кад се још има у виду да су позајмљена средства била једним, и то најосетљивијим, најкраткорочнијим делом, иностранца. Иностранци капитал (по г. Влад. Розенбергу) био је код нас пласиран: по виђењу 164,0 милиона, до 3 месеца 75,4 милиона, од 3 до 9 месеци 166,8 милиона и остало 90,4 милиона. Од укупног износа ових средстава у 496,6 милиона динара три четвртине су били текући рачуни, — дакле најмобилнија потраживања. То је баш онај део позајмљених средстава који је у јесен 1931 године био непосредни повод слома нашег приватног банкарства.

стоји извештан здрав однос у погледу рокова исплата њених обавеза и рокова до којих она може реализовати своја потраживања. Постоје дакле два елемента потребна за ликвидност: довољна готовина, односно одмах расположива диспонибилна потраживања и вредности равне готовини, и мобилност осталих делова активе бар у степену довољном да одговори роковима исплате појединих позиција пасиве. Ликвидност је дакле извесна хармонија рокова активних и пасивних позиција биланса једне банке. Велика мобилност активних позиција омогућиће увек довољну ликвидност. Мобилност пак појединих потраживања, осим од чисто унутрашњих особина самог тог потраживања (гаранције ит.д.), зависи највише од општих услова кредитног и новчаног тржишта. Општа замрзнутост тржишта не даје велике гаранције за мобилизацију пасиве. Анемичност и недовољна апсорбциона моћ берзе доводи у питање и одувек најмобилнији део активе — хартије од вредности. Мора се лојално констатовати да нпр. потенцијал наших берза, а то значи потенцијал нашег унутрашњег новчаног тржишта, није толики, да он може загарантовати несметану реализацију већих пакета чак ни државних и државом гарантованих хартија од вредности, а да при томе не наиђу нежељене флукуације берзанских курсева. Истина, државне хартије од вредности могу бити ломбардоване, али нас искуство из прошлости чини и у том погледу доста песимистима.

Позната је чињеница да у банкарском пословању ликвидност апсолутно мора ићи на рачун рентабилности, било да се у циљу веће ликвидности држе велики износи диспонибилних средстава — готовине, било, опет у истом циљу, да се банка ангажује само или претежно у краткорочне банкарске послове. Код нас посебно, опасност да се банка имобилизира, т. ј. да њена ликвидност достигне најнижи ступањ, резултира из све мање, и бројем и износом, краткорочних банкарских плас-

мана. Наш кредитни систем је после рата претрпео велика погоршања. Банке се стално налазе у великим тешкоћама да помире два циља свога пословања: рентабилност — свој основни циљ, и ликвидност — преку потребу за одржање саме банке. Краткорочних послова је мало — зато се банке за њих грабе, па су ти послови, услед велике тражње, поред реткости, постали и недовољно рентабилни. Код нас је нпр. каматна стопа по ломбардним зајмовима данас код Народне банке и државних и привилегованих новчаних завода 6%, а нешто мало већа код приватних банака. Осталих послова краткорочних, а лако и сигурно ликвидних нема. Есконт данас није ни приближно у погледу ликвидности онако пожељан посао, како је некада био. Управе банака су последњих година учиниле све што је било могуће да своју ликвидност повећају и кад су се једног дана нашле пред већим износима диспонибилних капитала, настала је тешкоћа њиховог пласмана, јер сувише велика ликвидност а поготову држање велике готовине, мора да се скупо плаћа. Пред бојазни да се пословне године, једна за другом, заврше губитцима, услед бесплодног држања великих износа готовине, управе банака, у недостатку краткорочних пласмана, падају у искушење да, на супрот настојањима за што већом ликвидношћу, уђу у дугорочне послове, посебно у одобравање хипотекарних зајмова, који при данашњим условима на тржишту кредита, нуде највише гаранција за сигурност а и најрентабилнији су. Одлажењем пак у ове послове настаје опасност за ликвидитет завода, па логично и за целу његову сигурност. Специјално велики ангажмани у дугорочним операцијама, висока учешћа у индустријским предузећима, било у форми кредитирања или финансирања или пак у форми директне партиципације у послу — дошли су главе многим домаћим банкама. Истина и код нас су се вртоглавом брзином одиграли многи далекосежни поремећаји у привредном животу, те је често оно, што је јуче било најлик-

виднији део aktive једне банке, постало преко ноћ замрзнуто потраживање. Доста је само навести случај са земљорадничким дуговима. Некада, пре ове кризе, ситни менични портфељ, углавном земљораднички, био је радо приман пласман, највише цењен за реесконт и у погледу ликвидности често навођен одмах иза готовине и жиро-рачуна. Тромесечна трговачка меница је често била синоним готовине и у плаћања у готову између трговачких фирми рачунала се често и меница од 90 дана. Како је тај део портфеља, нарочито сељачке менице, постао неликвидан иза прве законодавне мере о сељачким дуговима познато је свима пословним људима.

Ликвидност једне банке, дакле, мора бити предмет сталне бриге банчине управе. И при свим нормалним приликама у том погледу су могуће брзе и непријатне промене — да и не говоримо о брзим послератним променама у структури и условима пословања у свету.

Посебна и специјална пажња у настојању за што већом ликвидности мора се поклонити хармонији у погледу рокова активних и пасивних позиција биланса. Скоро је немогуће само готовином осигурати ликвидност. Постоје две крајности са којима се мора рачунати: или ће износ готовине бити недовољан да одговори на све тражње поверилаца, или ће напротив износ сувише нагомилане готовине потпуно онемогућити активно пословање, уништити рентабилност, па логично довести до ликвидације самог завода. Због свега тога ликвидност једне банке може бити загарантована само и једино најпунијом хармонијом рокова њених активних и пасивних послова. Управа једне банке мора бити начисто с тим да њену активну пословну политику, односно политику пласмана, у потпуности диктирају њени пасивни послови, односно извори банчиних средстава. Са краткорочним средствима могуће је радити само краткорочне послове. При нормалним условима рада могуће је минимално и

веома пажљиво одступање од овог начела улагањем једног дела краткорочних средстава нпр. улога у средњорочне, па чак и у дугорочне првокласно осигуране послове. Колики овај део може и сме да буде, то је врло деликатно питање и ту се не може, нарочито при несигурним приликама, поставити неко правило или нека прецизна размера. Многобројни теоретичари и практичари, а у новије време и многи законодавци, покушали су да поставе извесну меру између сопствених и туђих средстава, између активних позиција првог, другог, трећег итд. ранга мобилности, између готовине и туђих средстава, специјално улога и текућих рачуна итд. — све у циљу да тако чисто цифарским путем очевидно осигурају довољну ликвидност. Ово цифарско одређивање ликвидности и сувише је груб начин за фину механику једне банке. Пословање банке, на првом месту њена ликвидност, подлеже како унутрашњим својствима саме банке, њене структуре и њених управљача, тако и још много више спољним елементима, веома често и психичког карактера. И најликвидније банке, оне чијим се управама могла пребацити недовољна пословна активност и експанзивност, јер су им готовине биле превелике, па услед тога банчина рентабилност премала, и те банке и поред највеће ликвидности, често нису могле одолети неповерењу поверилаца и кризи, из простог разлога, што су се спољни услови пословања тако и у толиком обиму променили, да је највећи део њихових најмобилнијих активних полиција био умртвљен. А то је најчешће било ван моћи предвиђања. Доста је у том циљу и за доказ горњег навести нагло сужавање реесконтних кредита Народне банке и потпуну имобилизацију земљорадничких и скоро свих меничних кредита и ефекат ових двеју околности на ликвидност свих наших приватних банака.

Кад се има у виду да је у крајњем случају, после избијања светске кризе, наше унутрашње новчано тржиште могло бити алиментирано само

двама елементима: улозима на штедњу и еластичном емисионом политиком Народне банке — па кад су и та два фактора у једном критичном моменту потпуно изостали са новчане пијаце — јасно је да су наше тржиште, па логично и наше банкарство, морали постати неликвидни. Уколико је онај први елемент — улози на штедњу — ипак још показивао знаке живота, он је оживљавао државне новчане заводе, који му имају углавном и захвалити за свој све већи кредитни потенцијал и своју пуну ликвидност.

Проблем ликвидности је специјално тежак код банака које раде и дугорочне и краткорочне послове, располажући, разуме се, и једним и другим средствима. Док је прилив средстава нормалан, дотле при трезвеној политици банчине управе не може доћи до поремећаја, нарочито не онда, ако је банка такве структуре да брига о дивиденди не претставља најбитнији резултат и циљ банчиног пословања. Међутим, тешкоће у ликвидности почињу чим се структура или активе или, нарочито, пасиве почне да мења. Специјални извор тих тешкоћа је чињеница, да је много подложнија брзим променама пасива, односно прилив средстава, — којим променама диктирају елементи ван банчине управе, — него актива, којој најчешће треба доста времена да се прилагоди промењеним условима пословања. Били смо сведоци рена на банке с јесени 1931 године. Маказе које су резултирале из промене структуре пасиве и активе тако су брзо заседеле, да највећем броју банака није било лека, чак ни онда кад су ликвидност и резерве неких од њих ишле изнад најпажљивије и најригорозније утврђене размере.

Специјално се мора подвући да је у поремећеним привредним приликама тешко одржавање ликвидности. Ово нарочито, као што је пре напоменуто, зато што ликвидност иде на рачун рентабилности, а у даљој консеквенци иде и на рачун могућности за рад и даљи опстанак једне банке. Кад су непосредно после избијања светске кризе многе европ-

ске банке после вишемесечних напора, и у циљу повећања и осигурања своје ликвидности, скупиле велике износе диспонибилних средстава, и када та тешко и уз велике жртве створена ликвидност банака ипак није била стављена на пробу, одмах се је поставио проблем опште рентабилности банчиног пословања, с обзиром на велико коштање прекомерне ликвидности у каматама на нагомилане готовине. Из страха од неликвидности отишле су многе банке у другу крајност — у потпуно обустављање активног пословања, што је водило ка тихој ликвидацији банака. Требало је много времена и много вештине и опрезности, да те банке почну активно пословање а да ипак увек буду у довољној мери ликвидне. Из тога је код многих великих банака резултирала потпуна преоријентација пословања, и то код неких у толикој мери, да су нови послови били без икакве везе са старим и тако рећи претстављали посебну пословну целину — нову банку.

Ликвидност једне банке јесте дакле онај предуслов, који та банка мора испунити, ако хоће да буде сматрана способном за пословање и, што је са нашег гледишта посебно важно, ако хоће да буде сматрана способном за нове кредите.

Да би се та тако важна околност добре банкарске политике осигурала, разне државе су се умешале у основне атрибуције приватног газдинства — у слободу пословања, и законским путем регулисале или покушале регулисати и осигурати ликвидност банака.

У тежњи да се после слома наших приватних банака врати поверење у исте код широке публике — у чл. 21 Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника прописано је, како се и у које послове смеју пласирати она средства која произлазе из нових послова банака које уживају заштиту. Тако је стипулирано да нова средства могу бити пласирана само у записе Народне банке, у државне краткорочне бонове, у државне и државом гарантоване хартије од вредности, у тромесечне

менице сигурне и плативе о року, у ломбард злата, сребра и страних валута и у девизне послове. Не сматрајући ни овакав пласман нових средстава довољним за ликвидност, Уредба захтева да се 10% укупног износа ових средстава мора држати у готову у касама или на жиро-рачунима код Народне банке, или пак на текућим рачунима à vista код Поштанске штедионице или Државне хипотекарне банке. Још цео низ ограничења слободног располагања овим средствима предвиђа даље чл. 22 Уредбе.

И предлог закона о банкама од 1931 године утврђује, да у циљу одржавања довољне ликвидности, банке морају располагати готовином и у сваком моменту диспонибилним средствима у висини од 15% од свих улога на штедњу и краткорочних обавеза.

Овако стипулирана ликвидност не даје потстрека за пословање, јер она иде тако далеко, да је моменат рентабилности скоро потпуно изостао. Ако се на камату, коју одобрава завод на оваква нова средства, додају трошкови режије, таксе, пореза, трошкови одржавања готовине и т. д., јасно је да тај посао не би нашао нових интересената да није банака, које већ постоје, па им тај нови обрт средстава даје наде и извесну импресију обнављања банкарског рада.

У настојању да се што више осигура ликвидност банкарства уопште и појединих банака напосе, као и да се у најпунијој мери контролише политика приватних банака, најдаље је отишло немачко законодавство. Не улазећи у оне моменте тих законодавних мера, које са чистим банкарством немају много везе, доста ће бити навести само следеће елементе.

Захваљујући послератним тешкоћама, периоду инфлације, великом неповерењу и т. д., ликвидитет немачког банкарства је првих година после рата нагло и у великој мери опао. Тако док су непосредно пред рат ликвидна средства немачких банака износила 8,03 милијарди, дотле су та средства

после рата (1924 год.) износила свега 3,80 милијарди марака.

Закон о банкама од 5 децембра 1934 г. створио је посебно тело — надзорни уред — које је овлашћено да за осигурање ликвидности банака одређује: који ће проценат краткорочних пасивних послова морати бити покривен првокласно ликвидним средствима — готовином и жиро рачунима код Рајхсбанке и Поштанске штедионице. Тако је већ самим законом одређено да банка мора у односу према краткорочној пасиви — у закону изрично побројаној — држати 10% у готовини, и до 30% у трговачким меницама и хартијама од вредности. Непокретности и остали пласмани могу изнети највише толико колико износи капитал банчин.

Немачки је законодавац пре свега прописао да се средства из краткорочних пасивних послова имају посебно третирати и водити одвојено од дугорочних. И поред намере да се осигура најпунија мобилност пласмана ових краткорочних средстава — законодавац осигурава и банку — дужника према штедиши улагачу тиме, што овај не може располагати својим улогом како и у којим износива хоће. Тако се улози могу без отказа повлачити до највише 300 марака месечно.

Закон је прописао и пуну контролу банчине кредитне политике од стране надзорне власти. Тако се оснива и једна централа за евиденцију кредита, којој се морају саопштити сви кредити преко извесног износа и све гаранције истих. Такође су од стране ове централе строго контролисани кредити одобрени члановима управа банака или високим банчиним функционерима и уопште претерано високи кредити појединим корисницима.

Пуна јавност пословања је посебно загарантована.

Особље у управи банака је под нарочитом контролом државног комесара за банкарство, који има пуну дисциплинску власт у погледу банкарског персонала. Једном речи, органи које је створио

Закон од 5 децембра 1934 године. — Надзорни уред и државни комесар — у потпуности воде кредитну и уопште целу пословну политику немачког банкарства.

И Швајцарска ма колико била иначе либерална према своме банкарству, поставила је прилично уске границе његовом пословању.¹⁾

в) Рентабилније банке

Рентабилност је — у истом реду — трећа особина једне банке, коју има да утврди ревизија. Рентабилност банкарског пословања је онај моћни мотив који одлучује капитале да се у то пословање ангажују. При садањим великим променама које се врше у привредном животу, овај се моменат све више губи из вида, јер се поклања много више пажње ликвидности једне банке него рентабилности њених послова. Рекли смо напред да ликвидност

¹⁾ И Швајцарци су законом, који је ступио на снагу 1 марта 1935 године ставили извесне границе слободном и неконтролисаном пословању својих банака. Оно што нас овде специјално интересује, однос сопствених и туђих средстава и осигурање ликвидности, регулисано је посебним правилником о извршењу горњег закона. Тако је Правилник прописао да сопствена средства морају износити бар 5% од обртних средстава банке. Прописи о ликвидности су прилично компликовани. Тако: готовина мора износити најмање: $2\frac{1}{2}\%$ од краткорочних ангажмана ако њихов укупан износ не прелази 15% од укупног износа позајмљених средстава — више 3% краткорочних ангажмана за износ између 15 и 20% ових у односу на укупан износ туђих средстава — више 4% за износ између 20—25% и више 5% за износ преко 25% краткорочних ангажмана у односу њиховом према укупном износу туђих средстава.

Иста компликована скала је замишљена и за однос готовине и лако ликвидних пласмана према краткорочним ангажманима. Тако готовина и лако ликвидни пласмани морају износити: 25% од краткорочних дуговања ако ови не прелазе 15% од укупног износа дуговања — више 30% од краткорочних дуговања за износ између 15 и 20% ових према укупном износу дуговања — више 40 односно 50% од краткорочних дуговања за износ између 20 и 25% и преко 25% ових према укупном износу дугованих средстава.

иде на штету рентабилности. То је лако схватљиво — али у бескомпасном привредном вртлогу који преживљујемо има и веома еклатантних изузетака од овог правила. Данас су нпр. државне и државом гарантовано хартије од вредности скоро једини банкарски посао у пуној мери рентабилан, па ипак и довољно ликвидан — свакако најликвиднији. Сваки други посао, ако хоћемо да је ликвидан није у довољној мери и рентабилан и обратно. Учинити пословање и ликвидно и рентабилно јесте циљ коме банчина управа треба да тежи.

Приликом ревизије једног завода не треба никада поклонити пуну веру оним елементима које нам о заводу даје његова управа. Све те информације треба критички примити. То се нарочито правда кад се ради о рентабилности банчиног пословања.

Данас је утврђивање рентабилности пословања једног новчаног завода можда најлакши део ревизије. То долази отуда, што се на жалост, сви рентабилни банкарски послови могу на прсте избројати. Не само то. Данас је скоро и широј публици познато који су банкарски послови рентабилни и колику ренту одбацују.

Рентабилност је често пута она фатаморгана која чини да једна банка иде и у сасвим несигурне послове, па се тако у потрази за рентабилношћу, често минира не само ликвидност и бонитет банчиних послова, већ и сама банка. Ово је нарочито опасно код свих оних завода, код којих су управљачи сувише заинтересовани у банчиној добити, било путем дивиденди и тантијема, било пак путем специјалних гратификација или учешћа и добити.

г) Изгледи за будућност

Изгледи за будућност једног новчаног завода могу се прилично јасно видети после једне савесно и стручно извршене ревизије. Разуме се, да је потребно имати шире познавање привредне струк-

туре средине у којој прегледани завод ради и пратити развој исте. Сваки извештај о ревизији једног новчаног завода мора бити пропраћен, на крају ма и кратким освртом на даље могућности за рад. Било са ког гледишта и разлога да се врши преглед једне банке, изгледи за будуће пословање нису неинтересантни.

Многобројни су елементи које треба имати у виду, ако се хоће прецизно и поуздано утврдити да један завод има добре изгледе и осигурану будућност. Међутим, ипак је ту добрим делом потребна она интуитивност, која је често својствена дугогодишним рутинираним банкарским радницима па и о томе моменту треба при одређивању лица за ревизију водити рачуна.

Изгледи за будући рад морају се ценити према моментима и приликама које постоје, односно које ће сигурно постојати. Никако ревизор, који је човек од цифара, не сме заснивати своје закључке на ма каквим непоузданим будућим променама, надама, евентуалним изјавама и т. д. Ревизор мора рачунати са тим да сви они елементи који данас постоје и делују, да ће сви ти елементи бити пресудни за рад банке и њен успех и у будућности. Околности које би могле, под извесним условима, утицати на будући рад банке, ревизор не сме прећутати. Те околности ревизор ће у свом извештају навести, али оне не смеју доћи до царског изражаја.

За подлогу-базу процене изгледа за будући рад може се узети последње стање или последњи рачун изравнања. Треба узети, да ће банка и идуће и идућих година радити под приближно истим условима у погледу своје политике пласмана, т. ј. са истим пословима, истим каматним стопама, истом рочношћу послова и т. д. Кад се тако узму исти износи и активних и пасивних послова, исти издатци и исти режијски трошкови, може се на тој бази израдити рачун добитка и губитка банке за идућу годину. Према резултату који је добијен

према току послова у периоду који је прегледан, према општој конјунктури ревизор ће створити закључак не само о општем успеху будућег пословања, већ може банчиној управи, односно заинтересованим лицима, сугерирати и препоручити да се у будуће форсира овај или онај банчин посао, који има највише изгледа за успех и који ће бити најрентабилнији.

3) Врсте ревизија

Што се тиче самих ревизија — оне могу бити разноврсне, што све зависи од гледишта са кога се пође и од циља који се ревизијама поставља. Одмах у почетку овог излагања напоменули смо, да су некада сасвим, а добрим делом и данас, ревизије имале за циљ скоро једино утврђивање исправности односно неисправности у књижењу и у билансирању једног завода. Сва литература која говори о ревизијама углавном тај циљ и задатак поставља ревизорима, па се још увек у том правцу ревизије новчаних завода скоро једино и врше. Већ промене у структури светске привреде импозирају и ревизије које имају за циљеве напред изложене моменте — активност, ликвидност итд. — јер су те промене тако велике и у структури банкарске активе и пасиве долазе до таквог изражаја да мењају основне елементе банкарства. Код нас пак промене су такве природе и тако далекосежне, да данас актива и пасива једног новчаног завода, ма да су поједине позиције сачувале исте називе, ни изблиза нису оно што су биле нпр. пре рата. Доста је навести промене које је доживела меница, хипотека, промене вредности које су доживела непокретна имања, стоваришта индустријских артикала, промене на тржишту кредита и капитала итд., па да се види да је данас биланс једне банке нешто сасвим различито од онога што је биланс можда те исте банке био некад.

С обзиром на то ко врши ревизије, као и на разлоге због којих се врше ревизије — оне могу бити разне. У вези са органима, који их врше, ревизије могу бити:

а) Интерне — ако их врше органи саме банке, а у циљу да накнадним прегледом утврде исправност пословања, правилну примену правилника, уредби, разних узанса итд.

Овакве су ревизије прека потреба сваког већег новчаног завода. Често пута само постојање могућности да се изврше овакве ревизије, вреди добрим делом као и само вршење ревизије. О тим унутрашњим ревизијама и уопште о организацији контроле пословања биће посебно речи.

б) Екстерне — т. ј. оне ревизије које врше органи који не припадају самом предузећу. Овакве ревизије су предмет ове студије и њихов рад ће бити подробније приказан.

С обзиром на циљ који им се поставља ревизије могу бити:

а) Техничка ревизија — која има за циљ да утврди и да провери да ли су чисто технички сви послови спроведени како треба, да ли су сва књижења исправна и потпуна, да ли је организација књиговодства и интерне контроле правилна и, ова друга, довољно ефикасна, да ли је билансирање исправно, искрено, јасно и тачно. Да би се пак све горње утврдило, разуме се да постоји читав ред проверавања, контролисања и упоређивања — о чему ће све бити доцније речи.

б) Привредна ревизија — ревизија саме банкарске политике, управо она ревизија о којој ће се у овој студији највише и говорити и која, према нашем мишљењу, данас претставља најпотребнију врсту ревизије. Разлози за такво мишљење изнесени су раније опширно,

Има још више врста ревизије, према томе са кога се гледишта исте посматрају и какви се интереси хоће тим ревизијама да заштите.

4) Наше и страно законодавство о контроли банака

Врло је мало код нас законских прописа који говоре о организацији контроле у банкама и о ревизијама. Уколико извесних прописа и има, то су више правилници неких приватних или привилегованих предузећа. Оно нешто прописа у трговачком закону, у закону о акционарским друштвима, или у разним специјалним законима, сувише су општег карактера. Као такви и будући сем тога прилично застарели, они не могу ни уколико загарантовати добро организовану и довољно ефикасну контролу банкарског пословања. Да и не кажемо, да се и ти малобројни и временски застарели прописи у већини не извршују сасвим или добрим делом. О контроли рада у банкама путем ревизија истих нема ништа. Овом осуству контроле и путем надзора и путем ревизија, добрим делом је криво немање спремних лица за ове функције. О недостатку стручног особља говори се и у коментару уз нацрт предлога новог Закона о банкама. Да се тај разлог осуству контроле наводи, не треба да нас чуди, кад видимо, да је исти разлог наведен и у Француској приликом доношења новог статута за ревизоре.

Кад је привредна депресија открила велике недостатке у организацији контроле банкарског пословања и, посебно, у питању ревизија, констатовано је углавном тек онда, као што то обично и бива, да нам недостају и основни елементи банкарске контроле. Овај недостатак се поготову морао применити у послератном периоду, кад је банкарско пословање, услед великих и наглих структурелних промена у привреди, добило обележје једног прилично компликованог звања и занимања. Док је пред рат, с обзиром на срећеност и довољну обрађеност свих материја које могу бити од интереса за банку, банкарско пословање било најчешће просто шалтерско пословање, без спорова, без теш-



коћа, без непознатих елемената и компликација итд., дотле је у послератном периоду скоро сваки банкарски посао веома компликован, највећим делом споран, тешко остварљив и нарочито тешко ликвидан. Таква промена структуре и природе банкарских послова имала је за последицу нпр. велике промене банкарског персонала. Док су пред рат сви органи једне банке били углавном трговачко-банкарске спреме, дотле се после рата и код банака које раде под веома повољним условима за своје клијенте, те према томе немају потребе за тешким и компликованим пословним клаузулама и гаранцијама, персонал мора бити екипиран и добрим делом чиновника правне спреме. Па и то данас не осигурава мирно и несметано пословање. Мора се рећи, да данас сваки банкарски клијент претставља болесника коме се мора посветити посебна пажња и нега. При закључењу пак нових послова, увек се мора рачунати с тим да ће доћи до судског спора. Може се мирно узети да се данас код 60% послова банка — поверилац мора унапред спремити на вођење спора.

Потреба боље организоване контроле банкарског пословања осетила се одмах после рата у свим државама. Код нас је тај недостатак био нарочито тежак услед немања ни довољно изражених банкарских узанса, ни обрађене банкарске праксе, а ни довољно спремних стручњака. Прописи нашег закона о акционарским друштвима, који говоре о контроли пословања, нису могли ни уколико одговорити потребама времена. Главни, често и једини носиоци контроле код акционарских друштава, па према томе и код банака, јесу надзорни односно контролни одбори. Није довољно прецизирано ни какве су функције ових одбора, нити је пак њима загарантована извесна независност према управном одбору банке, чије пословање контролишу. Напротив, надзорни одбори су нормално зависили од оних које су имали да контролишу — а онда је таква контрола била илузорна. Ти су прописи нарочито

имали велики недостатак у томе, што нису увек условљавали стручност чланова надзорних, односно контролних одбора. Најчешће су ова звања биле синекуре. И тамо, код појединих специјалних закона, где се самим законом предвиђа, макар и евазивно, извесна стручност у књиговодству, у билансирању и уопште у банкарском пословању, и тамо није извршавана ни та скромна жеља законодавчева. Није редак случај пада наших домаћих банака, који се завршио пред судом. Сведоци смо тога факта да се је скоро сваки пут пред судом испоставила потпуна неспремност, односно потпуно одсуство стручности чланова не само надзорних, него чак и управних одбора. Кад је већ долазило до катастрофа, онда је једини изговор за надзорне органе био нестручност за вођење надзора и потпуно и слепо поверење у управе банака.

У послератном компликованом пословању, а при и онако тешком стању ствари, није могло проћи без катастрофалних сломова наших банака и без откривања потпуног одсуства контроле. Потреба да се томе нађе лека дошла је до израза у нацртима трговачког закона и закона о банкама, с једне стране и у многобројним уредбама за савезну новчаних завода и разним правилницима за њихову примену — с друге стране.

Тек прописи нацрта трговачког закона, нарочито, а и закона о банкама, говоре о организацији контроле у банкама — односно предузећима. И ови нацрти, специјално први, угледају се на иностране најновије примере, па овој материји поклањају особиту пажњу. Тако нацрт трговачког закона опширно говори о облицима контроле код акционарских предузећа. Он предвиђа контролу послова на двојак начин: као интерну, ако се и кад се иста врши од стране органа самог предузећа, и екстерну, ако се врши од органа извесних институција ван предузећа. Ма да дакле начелно предвиђа обе врсте контроле, овај нацрт ипак даје првенство интерној контроли, јер екстерну контролу могу имати само

предузећа чији капитал не прелази 5,000.000.— динара, и ако нема више од 20 акционара. Овде се екстерна контрола брани већ самим тим, што се при овако малом броју акционара и иначе мора претпоставити, да ће се за вођење послова и за вођење контроле морати апеловати на лица — стручњаке ван самих акционара. За сва остала предузећа нацрт предвиђа да она морају имати свој надзорни орган, који не мора бити надзорни одбор, као до сада, већ и посебна институција ревизијског поверенства. Предузећа могу имати обадва ова надзорна органа — одбор и поверенство. Међутим, за предузећа са капиталом од преко 10,000.000.— динара, нацрт императивно захтева да морају имати свој надзорни одбор.

Као што се из горњег види, нацрт трговачког законика уводи код нас новину — тако звана ревизијска поверенства или удружења, као посебне, независне органе за ревизију пословања предузећа. Ово је пренето из иностраног — углавном енглеског — законодавства. Наш законодавац само стипулира да су ови органи, односно њихово ангажовање за ревизије, факултативни, јер се у сваком случају могу избећи стварањем свога надзорног органа.

У сваком случају морамо подвући да је и наш законодавац посветио посебну пажњу надзору банкарског пословања, те да је у ту сврху увео једну новину у наше законодавство.

У погледу пак саме непосредне контроле пословања, од интереса је и пропис чл. 21 Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника, који, не поклањајући много вере надзору, који се врши од стране досадањих органа, стриктно прописује пласман нових средстава код оних банака, које су под заштитом. Што законодавац овај пропис ограничава само на заводе под заштитом, то ни уколико не умањује теоријски значај овог новог схватања ингеренције надзорне власти у приватно банкарство. То је само прва конкретна мера

којој ће несумњиво следовати многе друге уведене нормалним законодавним путем.

Што се тиче самих чисто техничких ревизија, од интереса је Правилник о прегледу новчаних завода, донет на основу чл. 11 Уредбе о заштити новчаних завода. При оцени вредности и рационалности овог Правилника не треба губити из вида разлоге и циљеве због којих је он донесен, па ће нам бити јаснија структура и ограниченост ревизије коју он захтева. Као што знамо, нарочита чињеница коју треба ревизијом утврдити, а која је предуслов за уживање благодети заштите — је сте активност завода. Да се пак та чињеница констатује, било је потребно формално-рачунски поређати и упоредити свестрано проучене и измерене елементе активе и пасиве, да би закључак био рачунски тачан и евидентан. У том циљу Правилник у свом 3 члану нарочито подвлачи потребу установљења пречишћеног биланса са свим оним моментима, који су за ово потребни. Комисији, којој је ревизија поверена, ставља се као главни и једини циљ проверавање и тачно утврђивање свих елемената активе и пасиве — дакле приказ тачног билансног стања.

Овај захтев, да се за оцену: треба ли једној банци дозволити заштиту или не тражи и полази од самог пречишћеног биланса — јасан је и оправдан. То је једина база на темељу које се могу доносити закључци о указивању или отказивању заштите предвиђене Уредбом о заштити новчаних завода. Правилник се дакле ограничава на констатацију самог факта активности — те према томе уопште за питање ревизије, поготово за питање ревизије пословне политике једног новчаног завода, — што нас овде посебно интересује — он нема великог значаја.

Није само код нас тако. На недостатак прописа о контроли банкарског пословања жале се писци и читав пословни свет и свих осталих држава. Тек велики привредни поремећаји последњих

неколико година су натерали многе управљаче да овом недостатку доскоче новим законским прописима. Сада постоје већ многобројни позитивни прописи о надзору банака и о вршењу ревизија код истих. Сви нови законски прописи као и нови закони о банкама посвећују велики број својих параграфа не само организацији контроле у банкама и ревизијама пословања и књига, већ се у циљу ефикасне контроле упуштају у детаље самог пословања, па често иду прилично далеко у мешању у послове новчаних завода — што се противи основним начелима приватне иницијативе. Тако скоро сви нови закони о банкама предвиђају посебне органе за контролу, прописују однос дугорочних и краткорочних пласмана, однос готовине и лако ликвидне активе према пасиви и т. д., једном речи диктују целом банкарском политиком новчаних завода. И прописи наше Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника, ма да ова Уредба нема карактер општих законских прописа, детаљно стипулирају пласман оних средстава који код банака под заштитом резултирају из нових пасивних послова, са намером да се загарантује највећа могућа ликвидност банака и тиме омогући потпуно и глатко одговарање свима обавезама.

Нека инострана законодавства су и раније имала извесне законске и друге прописе за надзор над радом банака и за ревизије које имају том циљу да служе. Било би сувише опширно, ако би се хтела извршити анализа и приказати стање и развој ове материје у појединим државама. Међутим, ипак се мора подвући велики број законских прописа, који је у том циљу донет у послератном периоду, а нарочито за време периода кризе, т. ј. од 1929 године до данас. Разлози за те многе законске прописе о пословању банака и специјално о надзору над њима треба тражити не само у самој кризи, него уопште у једном социјалнијем схватању народних потреба и интереса везаних за функције ма и најмањег привредног

чиниоца. Док је некада сувише интензиван надзор државе над радом банака, уколико се то и могло наћи (Русија — закон о банкама од 1886 г.), квалификован као последица тако зване полициске државе и — логично — отсуства грађанских слобода и слободног неограниченог деловања појединаца, па са тим и спутавање слободне радиности, — дотле се данас баш у интересу и последњег грађанина — клијента захтева сужавање слободне пословања приватних новчаних завода и импозирање најстрожијег надзора над радом новчаних завода.

Колико је мало придавано важности овој материји, види се већ и по томе, што је до рата, а донекле и до уочи саме кризе, већина држава целу ову материју регулисала општим законима о акционарским друштвима и уопште оним законским прописима, који говоре о привредним предузећима уопште. Тек после рата и посебно од почетка привредне депресије, све земље се све више мешају у привредне односе појединаца и уопште у привредни живот свога народа, указујући све већу пажњу баш пословању банака и доносећи законе који посебно и специјално регулишу односе чији су извор једино банкарски послови. Тако су ретке земље које нису или новелирале старе или донеле нове специјалне законе о банкама и њиховом пословању. У тим пак новим законима највећи део прописа је посвећен контроли пословања и то било да се контрола врши накнадним ревизијама, било пак да се иста осигура прописима, који су имали за циљ да унапред поставе прецизне директиве банкама у њиховом пословању. Настојање да се што ефикасније контролише банкарство даје утисак да је то настојање управо прави *ratio legis* нових закона о банкама.

Као што је горе наведено, тежња да се осигура контрола пословања дошла је у новим законима на два начина до израза: прописима који одмах утврђују извесне принципе пословања и који

често не остављају банкама велике могућности да греше али, по нашем мишљењу, ни могућности да слободно и несметано могу радити; и прописима, којима се стварају и овлашћују извесни органи, колективни или индивидуални, да у границама постојећих прописа врше контролу банака.

У контролисању приватног банкарства најдаље је отишло ново немачко законодавство. Као што смо већ и раније, при излагању о ликвидности, узгредно навели, нови немачки Закон о банкама од 5 децембра 1934 године ставио је вођење целе банкарске политике у руке двају органа који је сам створио. То су Контролни уред и државни комесар. Поред оних прописа закона, који скоро у тачнине прецизирају кредитну политику приватних банака, посебним прописима нови закон овлашћује ова два органа да у потпуности господаре приватним банкарством. Ови органи обавезно тумаче законске прописе, они воде чак и персоналну политику банака, они се старају о гаранцијама које банци пружа њен врховни персонал и т. д. Несумњива је ствар да овако далеко нови немачки закон о банкама не би ишао, кад би имао пред очима само потребе немачког кредитног и новчаног тржишта и интересе саме привреде као такве. Настојање ка господарењу свих манифестација немачког друштвеног живота довело је и у банкарству до овако далеких последица. Овакав какав је немачки нови закон о банкама само је израз духа времена и схватања улоге и односа државе према свим гранама народне делатности.

У своме настојању да контролише банке — француски је законодавац ипак показао више разумевања за принципе приватног газдинства, па је усвојио систем контроле који се не ингерира у банкарско пословање у сувишној мери, већ у начелу допушта пуно и скоро несметано функционисање приватног банкарског механизма. Несумњива је ствар да је и стање француског приватног банкарства такво да оно и није импозирало онако драконске законске

прописе као што је то био случај у Немачкој. Али се мора такође признати и то, да је француска држава радије прихватила и извештан ризик, па и жртве од стране државе за санацију посрнулих банака — него да усвоји систем да сама држава, поред осталих многобројних функција постане још и банкар.

У материји контролисања банкарског пословања најважнија мера у Француској су нови статuti за рачунске комесаре и ревизоре. Доношење ових статута спада у ред оних мера, које су Французи предузели углавном у намери да заштите француску националну штедњу. Све ове и сличне предузете мере контроле односе се нарочито на заводе, који за потребна средства за своје пословање чине јавни апел на штедише.

Не може се порећи да сви ти прописи, ма колико иначе били оправдани, имају и своје наличје и своје рђаве стране. Сем тога ти прописи не могу у свим случајевима постићи пун успех у погледу контроле банкарског пословања.

Поједине велике иностране банке контролу свога пословања организују саме и уз државне органе, који контролишу банке, имају и своје сопствене. Нек нам је допуштено ма и укратко изложити како је у једној од највећих, а вероватно и најбоље уређених европских банака, организована контрола.

Банка има неколико великих седишта, која су по своме делокругу рада много приближнија самосталним банкама, него филијалама. Изнад свих тих седишта постоји врховни пословни и извршни орган: банчина Генерална дирекција. Ма да се налази у једном од седишта, Генерална дирекција је потпуно невезана за ма које седиште.

Контрола банчиног пословања је, принципијелно, двојака: контрола саме банкарске политике појединих седишта, која су како рекосмо скоро самосталне банке, и чисто техничка контрола пословања.

Банкарску политику целе банке и свих седишта контролише Извршни одбор Управног одбора и сам Управни одбор. Повремено, обично двапут годишње, чланови Управног одбора обилазе сва седишта и на лицу места а уз помоћ стручњака из Генералне дирекције, контролишу пословање појединих седишта са гледишта бонитета, ликвидности, сигурности и рентабилитета. Разуме се да ова контрола најчешће није довољно поуздана, али већ и самим својим постојањем она ствара ону атмосферу контроле, која не допушта да се управе појединих седишта упусте у сувише смеле и слабо фондиране операције.

Оваква контрола је чисто банкарско-политичка. Најбољи материјал за рад ове контроле пружа она контрола коју врше инспектори Генералне дирекције. Ови инспектори немају право критике ни приговора, што се тиче бонитета, рентабилности и ликвидности појединих операција, али имају дужност, да у својим извештајима на ове ствари скрену пажњу Генералне дирекције, која те опаске и евентуалне сугестије саопштава Извршном а преко овога и Управном одбору.

Дакле главни задатак контроле пада на саме банчине органе.

Банчини контролни органи су:

Инспекторат — као непосредни орган Генералне дирекције, и

Контролори — као непосредни органи самих појединих банчиних седишта.

Инспекторат има потребан број ревизора. Они два пута годишње обилазе сва седишта и све филијале и агенције, и извештаје о нађеном стању подносе Генералној дирекцији. Инспекторат врши чисто техничку контролу књига и пословања, нарочиту пажњу поклањајући функционисању и организацији појединих сервиса и допуњујући исту уколико се укаже за то потреба. Инспекторат има дакле да чисто технички контролише примену статута, правилника, упуштава, решења Управног одбора и Генералне дирекције, и спроввђење појединих по-

слова онако како то постављени пословни принципи прописују и књиговодствена начела захтевају. У принципу дакле Инспекторат не може улазити у оцену пословне оправданости, бонитета и рационалности једне банкарске операције, коју је учинило и закључило неко седиште. Међутим, услед фактичке немогућности да чланови Управе, т. ј. чланови Извршног и Управног одбора, могу с пуном компетенцијом контролисати сваки посао и целу пословну политику свих јединица: седишта, филијала и агенција, временом је на основу чисто емпиријских разлога, стављено у задатак Инспекторату, да он бар скрене пажњу банчиној управи, ако би приликом прегледа нашао, да је једном клијенту — предузећу одобрен већи зајам него што је његов кредитни капацитет, ако је извесна операција недовољно простудирана и слабо фондирана, ако је једно седиште почело да се имобилише и т. д.

Непосредну техничку контролу рада појединих седишта и њима припадајућих филијала и агенција врше контролори који су органи самих седишта. Ови контролори имају као помоћнике по дра-три чиновника-ревизора. Њихова контрола је такође чисто техничка. Она је нарочито непосредна и врши се током самог пословања, а не само површно и само накнадно. И у њихову надлежност спада контрола функционисања и организације техничког пословања седишта, филијала и агенција. Своје извештаје о недостатцима у пословању појединих сервиса контролори подносе Дирекцији самог седишта, која предузима мере за саобраћавање посла стављеним примедбама и постојећим прописима. Међутим, да би се одржао пун контакт између контроле у самим седиштима и Инспектората, односно да би се зајемчила извесна сагласност и једнообразност у контролисању, као и да би и најважнији радни орган — Генерална дирекција била упозната са пословањем или евентуалним примедбама на исто у целој банци, ови извештаји увек стоје код самог контролора на расположење инспекторима, прили-

ком њихових инспекција. Инспектори проверавају да ли су примедбе и сугестије контролора спроведене и уопште извештаји контролора служе као почетна база за даљи преглед инспектора.

Као што се из овог изложеног види, техничка контрола пословања је у изложеном случају одлично организована и она даје све гаранције да већих грешака и малверзација не може бити, или да су бар сведене на најмањи број.

Међутим, не можемо рећи, да је контрола саме банчине политике, оно што је најважније за банку и њене повериоце, организована онако како ће отстранити све рђаве потезе управљача. Томе су покушали да доскоче у последње време многе државе оснивањем посебних органа за контролу банака. Тако је и Швајцарска посебним законом образовала своје, државне, органе да они врше директну контролу банкарског пословања. Уколико се тиче већих, реномираних банака, — државна контрола се углавном ограничава на констатацију да унутрашња контрола тих банака функционише исправно, и то је најбоља гаранција да су и са гледишта државе извршени послови без приговора. Међутим, та контрола није довољно ефикасна, те ће се увек и унапред широко правдати вршење ревизија банкарског пословања.

5) Вршење ревизије — принципи

У светској литератури има доста дела која говоре о ревизијама, али скоро увек и само о ревизијама привредних предузећа. Скоро у целој светској литератури нема дела које би једино и искључиво говорило о ревизијама банака. И овде се дешава исто оно што и у позитивном законодавству — тек са кризом и констатацијом отсуства контроле, почиње се увиђати да су од посебне важности ревизије банака. О ревизијама банака и уколико се говорило, говорило се увек узгредно. Ипак се може узети да бар основни принципи који важе за ревизије привредних предузећа, важе и за ревизије новчаних завода.

Разуме се не треба губити из вида посебно пословање банака и његове карактеристике. Не треба губити из вида да банкарски послови захтевају финију анализу, посебно стручно познавање ствари, детаљно и пажљиво проучавања често пута не само самог посла као таквог, него још много више општих услова кредитног и новчаног тржишта, прилика не само средине у којој банка ради, него и свих оних са којима је банка ма и у далеким пословима везана.

Кад се говори о условима за успех једне ревизије, најважнији услов јесте: спреман ревизор, т. ј. стручњак који према постављеним принципима врши прегледе банака и њиховог пословања.

Појам ревизора, поготову банкарског ревизора, код нас је готово непознат. И у страном пословном свету појам ревизора и потреба за њим јављали су се упоредо са развојем привредног живота. Многим срединама, код којих не постоји извештајни степен развића привредне делатности, није познат појам ревизора. Звање и функција ревизора захтева напредан и јако развијен пословни саобраћај. Ревизорство као институција под тим или сличним именом најразвијеније је у Енглеској, па у последње време и у Немачкој и Француској.

У страним законодавствима је углавном већ одавно створен појам ревизора и ово занимање је добило право грађанства. И звање ревизора је добило велику важност и знатнију примену тек после рата и специјално у току светске кризе.

У енглеском законодавству се разликују рачунски ревизори — аудитори и инспектори. Прве бирају сама предузећа на својим скупштинама, а друге поставља само Министарство за трговину.

Аудитори су органи самог предузећа и они за рачун акционара, који их бирају на главној скупштини, контролишу књиговодство и нарочито биланс предузећа. Извештај о пословању једне банке мора садржати и извештај аудитора. Тако се нпр. може видети у годишњим извештајима неких већих

европских банака, које имају своје филијале у Енглеској, да су њихови биланси, што се тиче рада ових филијала, пропраћени и извештајима аудитора.

За испитивање стања појединих предузећа може само Министарство трговине и то по свом нахођењу или по захтеву самог предузећа именовати инспекторе.

Права, па према томе и дужности, и аудитора и ревизора, нарочито првих, увелико су појачана реформом акционарског права које је у Енглеској извршено током 1928 године. Та реформа и основни принципи, по којима је иста извршена, у многим су утицали и изазвали реформе, које су у овој материји извршене доцније и у континенталним државама.

Немачка је такође у своме новијем законодавству питању ревизија поклонила много већу пажњу. Раније вршене ревизије, које су се ограничавале на чисто рачунску страну пословања једног предузећа, показале су се недовољне. Показало се да је дотадање формалистички схваћено прегледање књига и биланса другостепеног значаја. Зато ново немачко законодавство питању ревизора поклања специјалну пажњу и захтева да се при избору истих тражи најпунија стручност, савесност, објективност и одговорност. Реформом је уведено звање и функција тако званог привредног саветника. Привредни саветник мора, поред практичне спреме добијене у дугогодишњем пословању у књиговодству, имати и нарочити испит створен посебно за овај ред. Створивши тај нови ред, немачко законодавство је прописало, да једино привредни саветници могу вршити ревизије предузећа, које су опет постале обавезне.

И поред великих жртава које је Француска поднела за своје банкарство, морао је законодавац реорганизовати стару ревизорску службу, која се, нарочито после рата, показала недовољном. Прописи закона од 1867 године, који је још на снази, застарели су нарочито уколико се тиче функција рачунских комесара. Ови су били постали дефини-

тивно органи Управних одбора појединих банака и као такви недовољно поуздани за контролу пословања тих банака. Нова настојања законодавца ишла су за тим, да се рачунским комесарима загарантује већа независност, шира компетенција, а као корелатив и већа одговорност. Тако је за измену прописа закона од 1867 године, који говоре о рачунским комесарима, донет закон од 8 августа 1935 и исти допуњен законом од 30 октобра исте године. Ови прописи су допуњени још и посебним правилником административне власти.

Међу прописима о том ко може бити рачунски комесар вреди нагласити следеће:

1) Не може бити рачунски комесар једне банке оно лице које је у рођачким везама са неким од чланова Управног одбора банке;

2) Не могу рачунски комесари бити ни она лица која у ма којој форми имају материјалне користи од банке;

3) Лица, која су била администратори банака па су као недостојна одстрањена са те дужности, такође не могу бити рачунски комесари.

Поклањајући специјалну пажњу оним банкама, које за свој обртни капитал апелују на штедњу — закон од 8 августа 1935 године са доцнијим допунама посебно статуира строжије прописе за ревизорску службу код истих. Тако ове банке имају једног специјалног комесара (*commissaire inscrit*), чији је рад и у техничком и у моралном погледу подложен нарочитим прописима. За ове специјалне комесаре могу бити именована само лица која су, после највећег пробирања и испуњења многих формалности, уписана на једну специјално за то установљену листу код надлежног апелационог суда. Услови за улазак у ову листу прописани су посебним правилником. Дотичне листе се установљују сваке године и од стране специјалне комисије. Пошто је дата могућност да многе врсте кандидата могу компетирати за улаз на листу — то је прописан посебан испит за то.

Ни поседовање најбоље дипломе и уз то прописаног испита још не даје право — већ само ствара услове за уношење у листу. Комисија испитује и моралне квалификације кандидата. Одбијање кандидата не мора се мотивисати.

Све рачунске комесаре поставља главна скупштина акционара и они су органи самих акционара. Уколико главна скупштина не изврши ово именовање, или изабрани комесар одбије — именовање врши претседник трговачког суда односног места. Главна скупштина може именовати једног или више комесара. Али код банака, које за своја средства апелују на штедњу, један комесар мора бити специјални комесар (*commissaire inscrit*).

Дужности рачунских комесара по закону од 1935 године веома су широке. Ови комесари прегледају не само рачунско пословање већ врше ревизију и самог вођења банке — т. ј. банчине политике. Таква компетенција даје раду ових комесара карактер надзора. Они имају чак право да сазову и збор акционара.

Одговорност комесара, по закону од 1935 године, веома је поштрена, па према мишљењу многих писаца, чак и претерана.

Кад се дакле имају у виду сви цитирани законски и други прописи, све тенденције законодавца и посебно деликатност функције ревизора, онда би смо, разуме се приближно, могли поставити захтеве, које је потребно испунити, да би једно лице могло заузети овај положај и вршити са њим скопчане функције.

Ревизори морају бити стручни и њихова стручност не сме бити ни у ком случају недовољна. Не треба се варати, па евентуално овде дозволити извесна ма и мања одступања — иначе имаћемо ревизију која ће донети можда више штете него користи. За ревизију банака потребни су банкарски органи. Међутим, ни стручност сама није довољна. Потребна је дугогодишња рутина ревизора. Има извесних операција које ће код двеју разних банака

имати разне рефлексе на пословање, те треба не само тај посао, ту операцију познавати, него исту ценити и с обзиром на остале релевантне околности, често пута и ван домена чисте банкарске технике.

Стручност ревизора мора подразумевати и теоријску и практичну спрему и специјално ширу стручну културу. Овде нарочито треба имати у виду, да често пута један иначе одличан банкарски чиновник неће моћи у данашње време поремећених односа да провери и оцени поуздано и правилно нпр. вредност једне концесије, једног спорног потраживања, једног терминског посла на берзи, једне чисто правне клаузуле уговора и т. д. Ревизор не сме ограничити своје испитивање само на књиге и књиговодство. Ово се ограничење може дозволити једино онда кад се ради само о испитивању малверзација у вођењу књига или у билансирању. Данас се постављају ревизији много шири задаци, па се стога траже и шире пословне концепције ревизора. Ревизор врши сондажу пословања — тражећи оно што иначе не штрчи. Због тога је потребно да ревизије већег стила спроводи лице не само довољне стручне банкарске спреме, већ лице, које је у току своје каријере било у могућности да води разноврсне банкарске послове, а сем тога лице које прати стручну литературу, познаје донекле законодавство, познаје узансе домаћих и страних берза, домаћег тржишта и т. д. Свакако би било најпожељније да ревизори буду и искусни практичари, који су и сами били на одговорним местима у банкама, те су као такви верзирани у свима банкарским операцијама. Сем тога извесне личне особине ревизора су од првостепене важности. Они морају у свом раду и понашању бити одмерени, тактични, довољно дискретни, никако нервозни и сувише брзи у својим закључцима, нити пренагљени у својим односима са одговорним лицима у банци. Пожељно је да ревизори буду материјално независни људи, да се по могућности посвете само овом позиву и да исти схвате са највећом могућном савешћу и

озбиљношћу. Они морају својом стручношћу и својим ставом импоновати органима банке, која се прегледа, морају изазвати пуну искреност и лојалност, морају улили респект и уверење, да је њихова функција на крају крајева и на добро прегледане банке. Ако је могуће, ревизори би требало да буду непознати банчиним органима, да би се њихова задаћа до краја спровела без ма какве сметње. Какав ће бити став ревизора, у многом ће, разуме се, зависити и од самог задатка коме има да служи ревизија, коју он врши.

Ревизор мора бити бар средовечан човек, те је у интересу ревизорске функције избегавати млађе и старије ревизоре.

Сама ревизија у ужем смислу речи, има се свакако извршити на лицу места, т. ј. у самој банци. Овај принцип треба по могућности спровести у свим његовим консеквенцама. Тако, ако једна банка има своје филијале или агенције, онда треба обићи и њих, поготову ако су ти огранци по волумену својих послова од већег значаја за крајње резултате банчиног пословања. Треба обићи такође и сва она предузећа у којима је дотична банка заинтересована да би, проценивши сама предузећа и њихов бонитет, ревизор могао имати тачну и прецизну претставу о вредности учешћа банке у том предузећу, односно о бонитету активне позиције којом се то учешће у билансу показује. Потребно је обићи и на лицу места проценити евентуална стоваришта, било сопствена, било заложена, и томе слично. Не сме се узети ни једно обавештење о свим овим елементима као дефинитивно и неспорно, нарочито ако обавештења дају сами органи банке.

У погледу даљег рада, систем ће у главном зависити од тога, да ли ревизија има за циљ оне задатке које смо ми поставили, или пак само утврђивање малверзација у књиговодству или билансирању. У овом последњем случају, биће најбоље ако ревизор почне преглед целог једног временског

периода, и то редом, дан по дан, докуменат по докуменат и књижење по књижење.

У првом пак случају, коме ми придајемо много више важности, а да би ревизор добио слику онога, што претставља циљ његовог рада, ревизор ће пре свега узети и детаљно простудирати биланс саме банке, т. ј. рачун изравнања и затим рачун добитка и губитка.

Како је биланс најконкретнији и како он у принципу треба да буде најтачнији приказ рада и резултата рада сваког предузећа, па и новчаних завода — схватљиво је што многи билансу придају важност, коју он нема па га често узму и као довољну и довољно поуздану базу за цео рад ревизије. Такво узимање биланса је погрешно. Главна сврха ревизије баш и јесте да се констатује, да ли је биланс оно што треба да буде — конкретно цифарски — изнета ситуација стања и пословања једне банке. Да би ово било мало јасније, посветићемо билансу посебну главу.

6) Биланс као база за вршење ревизије

Ако се хоће да упозна ликвидност, активност, изгледи на успешно пословање у будућности, рентабилитет и бонитет једног предузећа, и посебно једне банке, њена стагнација, опадање, вредност, чак и моралност управљача, поверење које им се, према томе, може указати, и т. д., — прво се нормално гледа на биланс. Биланс по дефиницији треба да нам пружи, ако не потпуну, а оно бар приближну слику једног предузећа и свих оних његових особина, које смо горе навели. Читати и знати шта је један биланс, ствар је доста тешка и за упућеног човека, а за обичног свакодневног просечног интересента, на пр. за улагача једне банке, он је скоро нечитљив. Као год што се статистика употребљава и злоупотребљава, тако исто и биланс једне

банке, што нас посебно занима, може баш обратно о-
номе што се очекује, бити не само нејасна, већ и лажна
претстава о стању једне банке. Ово тим пре и тим ви-
ше сада када живимо у времену депресије већег дела
вредности, множине прописа валутних и девизних,
разних ограничења, заштита, мораториума и т. д.,
чему се све не зна ни домашај ни време трајања.
Биланс и солидних предузећа и банака може бити
и доста је често извитоперен многим фикцијама —
правним и стварним — које су било недовољно
зрелим законодавним мерама, било другим разним
моментима, створене.

Биланс треба да буде систематично изложено
цифарско стање активе и пасиве једне банке — од-
носно једног предузећа. Ако се хоће да билас за-
иста оправдава своје постојање и своју намену, он
мора бити прави, нимало улепшан рефлекс — израз
рада, пословања и целокупног стања вредности,
потраживања и обавеза једне банке. Само такав би-
ланс даје гаранцију за принцип јавности у посло-
вању банака. Није допуштено никакво улепшавање
(„фризирање“) биланса, није допуштена никаква
радња у билансу, која би имала за циљ само доте-
ривање стварног стања ствари. Не треба ипак за-
боравити, да се у погледу израде биланса мора
оставити доста слободу управљачима банке, јер је
то често или неопходно или бар корисно за саму
банку. Али где је та граница до које се у овој
слободи сме и може ићи, нико не може рећи. Чест
је случај да се таква слобода злоупотреби и онда
се билансом даје неверна слика предузећа. Често
пута је биланс само обична обмана и уперен на-
мерно на то да створи погрешну слику о самој
банци. Специјално у времену веома нестабилних
прилика у коњунктури и на свима тржиштима по-
требна је нарочита еластичност, да се билансом при-
каже што тачније стање једног предузећа. Ово тим
пре, што биланс по правилу има да прикаже стање
предузећа једног одређеног дана, обично на дан 31 де-

цембра—кога дана све биланчне вредности немају та-
чан израз, тачну цену, или су те цене баш тога дана
формиране под посебним, често нарочито створеним
околностима (нпр. форсирана хосистичка тенденција
на берзи).

Снаћи се у свима тим елементима и дати добар
биланс — значи умети водити паметну биланчну
политику.

Принципи на којима биланс почива јесу: тач-
ност, јасност и искреност, коју неки писци нази-
вају и лојалношћу.

Тачност значи, да биланс, као последња етапа
и резултат добро вођеног књиговодства, мора бити
израз целокупног пословања банке, целе њене имо-
вине, свих обавеза, свих прихода и свих расхода,
свих датих и примљених гаранција — све то као
логична завршна фаза целокупног годишњег књи-
жења, вршеног дан по дан и посао по посао. Скуп
свих извршених послова и операција у току једног
пословног периода, најчешће једне године, даје на
крају те пословне године у билансу спољни, вид-
љиви, конкретан израз свога ефекта. За широку
публику, за спољни свет, биланс треба да буде
огледало, приказ пословања и целокупног матери-
јалног стања банке. Не треба губити из вида да
биланс даје слику банке у моменту његовог испо-
стављања и оног и онаквог стања, какво је оно
тога момента.

Нажалост, ма да биланс резултира из двојног
књиговодства, које по дефиницији мора бити тачно,
ипак је могуће, да и поред савршене цифарске тач-
ности, биланс пружи потпуно лажну слику банке
и њене ситуације.

Јасност биланса значи такву особину, да он
не садржи никакве књиговодствене операције, које
би биле далеко од јасних и нормалних принципа
билансирања. Никакве несхватљиве рачуне, никакве
нејасне или недовољно прецизне називе рачуна, ни-

какве фикције и претпоставке, никакве манипулације на штету јасноће, биланс не сме садржати — чак ни онда, када тај биланс има као анекс и коментар, који све те нејасности бар донекле објашњава.

Искреност — лојалност — је особина не толико биланса, колико управљача банке. Ако се хоће да биланс заиста буде тачна слика саме банке, онда пре свега мора онај који билансира, односно који води књиге, да искрено и лојално прикаже стање онакво какво је. Истина, постоји извесна мала разлика између искрености и лојалности. Искреност се тражи, а лојалност се захтева. Отсуство искрености не може, или боље, не мора толико изокренути биланс, односно право стање ствари, колико то може отсуство лојалности. Неискреност не имплицира и злу намеру, док нелојалност наводи на мисао, да по среди може бити и малверзације.

Међутим, мора се одмах казати, да је веома редак биланс који је тачан, јасан и искрен-лојалан. Пре свега, биланс, ма колико он био цифарска ствар, раде људи, и то људи заинтересовани, људи који подлеже преувеличавању, често оптимистички расположени, који и без зле намере често приказују све боље него што је. Овај оптимизам је одлика скоро свих биланса, кад се ради о добијању нових кредита, о улажењу у посао нових личности, о добијању концесија итд. И без намере да се коме шкоди биланс може ствари претставити јако ружичаство, превише субјективно. Поготову је то код нас могуће, где често у управама седе људи недовољно упућени у банкарске послове, у разне узансе и у неслућено брзе промене коњунктуре итд. Несумњиво је, да поред већ побројаних постоје још многобројни разлози да се биланс „фризира“, те да се да један „добар“ биланс. Тако исто су многобројни и разлози, да се дадне један слаб биланс, нарочито пак да се дадне слаб ефекат пословања, т. ј. мала или никаква добит, или чак и губитак и онда када је пословање било

нормално и као такво сигурно одбацило још и извесну добит. Слаби се биланси нпр. најчешће дају ради смањења плаћања пореза и разних дажбина, ради преузећа банчиних акција од осталих акционара, ради добијања какве привилегије итд.

У чисто техничком погледу се код нас, као по неком правилу, сачињавају биланси, који по самом својем склопу не дају ону слику која је тако потребна за њихово просуђивање.

Ако би се хтело да нам биланс одмах на први поглед да, макар само цифарски, јаснију слику о стању једне банке, и да, ма и у најмањој мери, омогући и једном лаику извесно оријентисање, односно читање биланса, требало би усвојити један практичнији склоп истог.

Код нас у нашим билансима, актива увек почиње готовином, а пасива капиталом, и тако даље. Најликвиднији део активе се ставља насупрот потпуно имобилисаном делу пасиве и обратно. Логичније би и далеко јасније било, кад би се и актива и пасива ређале тако, да и код једних и код других позиција могућност реализације буде мерило за ред. Прве би морале доћи у активи оне позиције, које су подложне најкраћем року реализације. Тако код активе би прво дошла готовина, затим жиро рачуни, депои код банака, сопствене хартије од вредности, ломбардни зајмови, есконт итд., а код пасиве би дошли прво: депои других банака, текући рачуни, улози на штедњу, позајмице — веровници итд.

То ће бити јасније, ако се упоредо изложи један садањи, обичан рачун изравнања и један рачун изравнања, какав би, по нашем мишљењу, требало усвојити. То би упоређење изгледало овако:

А К Т И В А	
1) Готовина	140.000.—
2) Жиро рачун	3,260.000.—
3) Потраживања код банака	2,300.000.—
4) Ломбард. зајмови	7,480.000.—
5) Зајмови на руч. залог	2,300.000.—
6) Есконт	5,106.000.—
7) Зајмови на хипотеку	3,240.000.—
8) Намештај	500.000.—
9) Непокретности — банчина кућа	1,200.000.—
	25,520.000.—

П А С И В А	
1) Капитал	10,000.000.—
2) Рез. фонд	2,420.000.—
3) Фонд за амортизацију непокрет.	800.000.—
4) Повериоци	4,700.000.—
5) Улози на штедњу	6,320.000.—
6) Улози ве- зани	1,280.000.—
	25,520.000.—

А К Т И В А

а) Садања нормална структура биланса:

П А С И В А

Као што смо напред казали, у излагању ци-фарског стања банке мора бити извесне система-тичности — међутим тога у оваквом билансу нема. Ако се хоће да он и за мање упућене буде ипак „читкији“ — што би с обзиром на принцип јавно-сти био циљ коме се има тежити — биланс би требало израдити по шаблону на стр. 58.

Овакав биланс прилично јасно говори о целој ситуацији банке, о њеном бонитету, активности и т.д. Нарочито пак јасан је уколико се тиче најосетљи-вијег питања банкарско-кредитне политике — пи-тања ликвидности. Цела банчина пословна политика приказана је у горњем билансу, и она се — према овом билансу — одмах може оценити као веома добра и трезвена. Често пута се цела већ извршена ревизија без посебног закључка може свести на при-каз биланса на горњи систематски начин.

Има још једна веома важна ствар о којој се при читању биланса мора водити рачуна. Сви би-ланси, чак ни за једну исту банку, не морају бити исти. Биланс нормално приказује користоносну вред-ност појединих позиција, па логично и целе активе. Ако нормалан, редовни биланс није такав, онда се он не би правдао. Међутим, циљ ревизије често може бити утврђивање вредности једног предузећа, једне банке, на случај ликвидације исте. У овом случају морале би се унети у биланс оне цифре, које би се добиле за поједине вредности, ако би се морало при-ступити реализацији свих активних позиција. Због свега тога могло би се рећи да постоје две врсте биланса:

1) биланс за ликвидацију — за случај стечаја, поделе власника, присилне наплате дуга и т. д.

У овом случају биланс и у активи и у пасиви мора садржати вредности онакве какве би оне биле ако би се њиховој реализацији морало одмах не-одложно приступити. Разуме се, да су овако доби-јене вредности јако умањене према онима какве би оне биле у нормалном билансу. Редак је случај да позиције активе имају добру коњунктуру баш

оног дана када се биланс закључује, а с друге стране, ретке су банке, које су створиле и могле створити довољне резерве опште и посебне за сваку позицију. Овакав биланс је специјално актуелан данас, кад је тако чест случај брзе и присилне ликвидације и када активне позиције, услед рђаве коњунктуре, морају силом околности при брзој реализацији претрпети велике депресијације;

2) биланс редован — биланс који има за циљ да при редовним приликама и при несметаном, нормалном пословању, прикаже стање банке. То је обични свакогодишњи биланс. Овакав биланс показује вредности онакве какве су оне за саму банку. Он често за мерило вредности има једино могућност коришћења, или боље, корисносносност једне позиције, једне операције, једног имања и т. д.

Исте вредности биће веома разнo исказане у овим двама билансима. Велика и јака предузећа обично имају веома велике инвестиције, чија је корисносна вредност веома велика, па је и билансна вредност приказана у већим износима. Те исте инвестиције у билансу ликвидације не представљају ни приближно исте износе, јер заиста на случај ликвидације те инвестиције најчешће не представљају богзна шта. Довољан је пример једног великог шумског предузећа, које најчешће има огромне капитале инвестиране у шумским железницама. Ове железнице су од највеће потребе за успешну експлоатацију концесије и рад предузећа, али ако би се приступило брзој ликвидацији и покушало реализовати вредност тих железница продајом, онда би видели да је њихова реализациона вредност скоро никаква.

Овде морамо напоменути да овај феномен — огромна разлика у вредности, према томе да ли је иста приказана у једном или другом билансу — има своје посебно правдање. Ту постоји извесан елеменат који нажалост најчешће не може бити приказан у билансу, јер је он сувише ваздушаст и далеко од тога да може бити изражен у цифри.

А К Т И В А

б) Систематизациони биланс:

1) Готовина	I	140.000.—
2) жиро рач.		3.260.000.—
3) потражив.		2.300.000.—
код банака	II	5.700.000.—
4) лом. зајам.		7.480.000.—
5) зајам. на		
руч. залог		2.300.000.—
6) есконт	III	5.100.000.—
		14.880.000.—
1) зајмови на хипотеку	IV	3.240.000.—
8) намештај		500.000.—
9) непокретн.		
бан. кућа		1.200.000.—
		1.700.000.—
		25.520.000.—

П А С И В А

1) улоги на штел.	I	6.320.000.—
1) повериоци	II	4.700.000.—
3) вез. улоги		1.280.000.—
		5.980.000.—
4) рез. фонд	III	2.420.000.—
5) фонд за		
аморт. неп.		800.000.—
6) капитал		10.000.000.—
		13.220.000.—
		25.520.000.—

То је она унутрашња вредност једног предузећа, онај користоносни капацитет, онај рентни потенцијал, који је најчешће правдао оснивање и правда продужење рада једног предузећа.

Данас много мање, али је раније било веома много банака, које нису имале свој сопствени капитал. Нелогично изгледа да једна банка може успешно радити без и једне паре сопственог капитала. Довољно је навести Државну хипотекарну банку Краљевине Југославије, која нема сопственог капитала, него тек од скора има само свој резервни фонд. Међутим, колики је огроман пословни капацитет Државне хипотекарне банке — то је сваком јасно. Шта чини снагу Државне хипотекарне банке? То су несумњиво оне законске привилегије на којима она почива, а те привилегије, које стварно чине највећи део њеног радног потенцијала, није могуће цифарски исказати, те према томе и не улазе у биланс.

Кад се све горње има у виду, онда је јасно да се приликом ревизије или приликом читања биланса мора водити строгог рачуна о томе, да ли је циљ ревизије, да се утврди вредност позиција с обзиром на евентуалну ликвидацију и да ли је биланс као такав израђен. Није редак случај да су ревизије банака вршене сувише строго и да су у извештајима приказане позиције биланса нарочито водећи рачуна о њиховој вредности у случају хитне реализације истих — што разуме се сем изузетних случајева не може да се правда.

Досадања излагања о ревизијама банака претстављају теоријска разматрања о овом питању. Специјално је било потребно указати на то, да ревизије банака и њиховог пословања претстављају посебне задатке за које се тражи специјално познавање банкарских послова. Исто тако је било специјално потребно да се укаже на то, да данашње ревизије морају бити привредни прегледи банака и њиховог мање више успешног пословања, одно-

сно њихове кредитне и уопште банкарске политике-више, него ревизије-прегледи, који имају за циљ утврђивање неких малверзација у књиговодству или билансирању једног завода.

Како се конкретно технички врши ревизија једне банке биће приказано посебно у наставку ових излагања.

ДРУГИ ДЕО

ТЕХНИКА РЕВИЗИЈЕ БАНАКА

I. Предходне радње

а) Налог за вршење ревизије

Налог за ревизију једног новчаног завода може доћи од разних лица и институција. То може бити пре свега и од саме управе банке — кад ова хоће да изврши тако звану интерну ревизију, што се опет најчешће дешава ако сама управа банке није довољно стручна, или је, услед ма чега, недовољно упућена у послове своје банке. Затим налог за ревизију може доћи од банчаних кредитора, било да су њихова потраживања стара, па хоће да се увере о томе да тим потраживањима не прети опасност и да су раније гаранције и даље довољне, било да су ти кредитори тек намерни да одобре нове кредите односно новчаном заводу, па им је потребно да виде да ли је завод кредитно способан, какве су гаранције које завод даје и какви су изгледи на даље пословање тог завода. Налог за ревизију завода може доћи и од саме надзорне власти, нпр. од Министарства трговине и индустрије, и то су најчешће налози за општи преглед банке и целог њеног пословања, или су пак то налози Министарства финансија, уколико се тиче сумње да у пословању дотичне банке има малверзација пореских или пак у оној материји која због своје специјалне природе (валутни и девизни послови) долазе под контролу овог Министарства. Налог за преглед једне банке

може бити дат и од стране редовних судова у случају спора, односно тужбе против лица из управе банчине и саме банке и обратно.

Код свих горњих налога може се радити и о делимичној ревизији, али се најчешће ради о општој ревизији банчиног пословања, која најзад англобира и ревизију сваке поједине гране тога пословања.

Ревизор се дакле пред банчином управом легитимише налогом који му је дат и на основу кога он захтева да му се ставе на расположење све књиге, сва преписка, сви документи, као и да му се даду све информације које он буде захтевао.

б) Материјал и подаци

Прелазећи конкретно на саму ревизију, а да би имао на расположењу сав потребан материјал, ревизор мора бити у томе послу веома обазрив, те узимати у обзир само онај материјал који ће му дати праву слику стања у банци. Том приликом још није потребно да тражи усмене информације и појединачна излагања о овој или оној операцији — не поклањајући много пажње евентуалним сугестијама за даљи рад упућеним му од стране управе или органа банке.

Чим је ступио на рад, ревизор ће одмах тражити да му се спреме разни подаци на бази којих ће почети и спроводити даље испитивање. Ти подаци су: три последња годишња биланса — рачуна изравнања и рачуна добитка и губитка, последње месечно стање заједно са свим месечним стањима текуће послове године, пописе свих билансних позиција, књигу записника седница управног и надзорног одбора, импења и евентуално остале споредне књиге, које уосталом може тражити у току саме ревизије. Сви ови подаци и разна стања, уколико се не ради о редовним књигама, морају бити оверени т. ј. потписани од стране лица, које их ради и од лица која потписују банку.

Спремање ових података и докумената може трајати краће или дуже време — зависи од момента када долази ревизија. Ако ревизија долази одмах по закљученом билансу, кад су и сви пописи на лицу места, разумљиво је да ће онда спремање тражених података трајати кратко време. Међутим, ако ревизија долази у пуном јеку пословне године, подједнако далеко и од годишњег и од полугодишњег закључка књига, и још при крају месеца, онда ће ово спремање трајати нешто дуже.

Ревизор ће одмах у почетку дати инструкције банчином особљу какве он прегледе жели. Ти прегледи, биланси, месечна стања и остало мора за све тражено време — три године — бити израђено истоветно и истородно. Ова истородност у свим прегледима омогућава уочавање разних одступања у пословању и та опажања могу бити веома инструкторна у даљој ревизији.

Није упутно чекати да прође дуже времена до почетка континуелног рада од момента кад се је ревизор легитимисао као такав. То време треба рационално искористити и упознати се са оним елементима, који се из самих књига и из самог пословања не могу видети, а да би се тиме упознала одмах природа саме банке, њеног пословања, природа њених средстава, евентуално прилике под којима је основана и под којима ради и т. д. У том циљу ревизор ће се за ово међувреме упознати детаљно са статутом дотичног новчаног завода, односно његовим правилником за рад или пак и са специјалним законом, уколико је завод тим путем постао и има извесне привилегије, које су установљене и статуиране посебним законским прописима.

Из дотичних прописа ревизор ће се обавестити:

Кад је банка основана, ко су били оснивачи, каквим се банкарским пословима завод може бавити, ко њиме управља и у каквим колегијумима;

Колико има чланова Управног и Надзорног одбора и ко су, као и колико је сваки од њих депоновао акција дотичне банке.

Ревизор ће прегледати књигу записника седница Управног, а ако такав постоји и каквог ужег Извршног одбора и Надзорног одбора. Ово је потребно да би се тачно знало ко све и у каквом облику може у банци решавати.

Путем личних сазнања, информишући се дискретно и како најбоље нађе за сходно, ревизор мора утврдити личну и нарочито имовну ситуацију чланова Управног и Надзорног одбора, да би могао утврдити какву гаранцију својим личним особинама и способностима, као и својом имовином, нуде ти чланови за своје пословање. За ова обавештења је од великог интереса да се ревизор може обратити поузданим личностима, или пак, што је још боље, да један члан ревизионе комисије, ако их има више, буде свакако из самог места где се налази банка и по могућности да то лице буде из круга и по професији и сталежу што ближе члановима банчине управе.

Од нарочите је важности да се ревизор детаљније упозна са организацијом саме банке и њеног пословања. У том циљу ће он своја сазнања из правилника — статута и из записника седница допунити и личним информацијама, као и прегледом самих књига.

Овом приликом ревизор ће поклонити нарочиту пажњу да утврди:

које и какве књиге, главне и споредне, води банка, да ли су те књиге ажурне, да ли су оверене, да ли је рад чист и нарочито, да ли су сви послови прокњижени;

да ли се из књиге могу видети и проконтролисати износи свих активних и пасивних делова биланса, односно месечног стања, да ли су у књигама показане све обавезе и сви ангажмани ма по ком основу и ма које природе они били, да ли нема нејасних књижења, да ли нема нејасних и нелогично или непрецизно названих рачуна, да ли има основа да се претпостави да банка има и посебне тајне књиге, да ли се сва књижења спроводе истог

дана, да ли банка води одговарајуће помоћне књиге — сконтра, да ли су и оне ажурне и уредне, да ли се одмах могу њихова стања упоредити са главном књигом.

Код ревизора треба одмах да побуди сумњу : ако запази неред у књиговодству, ако нема неких докумената, ако су честа брисања, радирања, исправке бројева и датума, ако уочи неке хотимичне грешке, ако нађе сувише нечитак рукопис. Сувише похабане али и сувише нове књиге такође могу бити индиција да има нереди.

Потребно је такође утврдити: да ли банка води и какву статистику, да ли јој је архива уредна, да ли су сва документа, на основу којих се књижи, у реду и на свом месту.

Општа слика пословања и организације банке, добијена на овај начин, помаже много ревизору да се одмах, кад пређе на испитивање биланса, може снаћи те да не лута и не губи време око безначајних момената.

в) Биланс

Права ревизија почиње прегледом биланса — односно прегледом Рачуна изравнања.

Чим ревизор добије тражене податке и тражене билансе и стања, први посао мора да му буде: састав једног упоредног прегледа биланса за последње три пословне године — додајући томе упоредном прегледу и последње месечно стање завода. Овај преглед могу ревизору, нарочито ако он нема помоћника, изградити и сами органи банчине, разуме се уз оверу лица која потписују банку. Као што је напред напоменуто, потребно је да ови прегледи буду рађени по истом шаблону за све године. Може се препоручити да ревизор тражи, ако банка има погодно лице, да му се, евентуално, кретање бар главних активних и пасивних послова претстави курбама или погодним дијаграмима. Како мањи износи нису од интереса, то се овај упоредни

преглед може изградити у милионима као целим и са двама десетним местима, те би се тиме избегле дуже цифре, што није потребно, а сем тога овако скраћене цифре дају много евидентнију слику развоја послова. У колико се ради о ревизији једног већег завода било би доста да се уз милионе узме само једно десето место.

И обично посматрање — читање оваквог упоредног прегледа биланса за последње три године и месечног стања на бази кога вршимо ревизију, даје веома много обавештења и доста прецизну слику развоја и стања банчиног пословања. Такав преглед одмах показује основне промене у структури банке, показује послове који малаксавају и оне који напредују, послове који су давали, који дају и који ће давати главно обележје односом заводу, показује коме послу, било активном било пасивном, треба поклонити специјалну пажњу. Читање таквог прегледа је веома инструктивно и вештом посматрачу-ревизору неће никако измаћи из вида основна линија банчине политике, нити она слаба места која претстављају опасност за завод, а нити она која ће дати највећег полета банчином будућем пословању. Ови прегледи су нарочито интересантни и нарочито инструктивни код завода чије је пословање било изложено већим потресима. Та инструктивност је нарочито подвучена у време великих, далекосежних и честих структурелних промена у свим пословима и у привреди уопште. Искусан ревизор ће, гледајући овакав преглед, одмах уочити чему ће у даљем свом ревидирању поклонити специјалну пажњу.

Речено је раније да приликом ревизије ревизор мора бити јако неповерљив према свима сугестијама, па чак и информацијама, које добије од банчине управе или њених органа. Ова неповерљивост мора бити утолико већа, уколико се ради о важнијим подацима. Кад се специјално ради о једном овако важном податку, као што је биланс, односно упоредни преглед неколика последња би-

ланса, онда је не само важно, него је питање и савести, да ревизор сам, према књигама, пописима и евентуално самим документима, провери да ли поднете му цифре за тај преглед биланса одговарају правом стању ствари. Разуме се, уколико се тиче старијих биланса, та контрола може бити и нешто мање интензивна, али последњи биланс и последње месечно стање морају бити, и поред свих овера од стране банчине управе, проконтролисани у погледу цифара од самог ревизора. Ревизор ће дакле, у сваком случају бар последњи биланс, позицију по позицију сравнити са стањима односних рачуна у главној књизи и нађену сагласност оверити својим парафом*).

Када се тако сравни бар последњи биланс и последње стање са главном књигом или стањима — налазима (existences), онда тек имамо ону основу од које се може поћи даље у ревизију. Упоредни биланси и последње стање су полазна тачка за ревизију. Упоредни преглед неколика последња биланса нам показује донекле историју банчиног пословања за последње неколике године, као и смернице будућег пословања. Често пута упоређивањем више биланса ревизор може доћи до драгоцених опажања, која му могу служити као директива и дати му извесне индикације за даљи рад. Из таквог упоређења могу се опазити промене у појединим позицијама, т.ј. смањење једних пласмана или обавеза у корист других, па при истраживању узрока и при испитивању књижења ових промена, може се доћи до траженог а и других неочекиваних резултата. Како је пак ревизору битно да утврди садање стање завода, то је за њега најважније у танчине испитати последњи биланс или последње месечно стање, јер ће му то бити не само полазна тачка, него ће

*) Сви искусни ревизори имају посебне парафе. Избегавају се они обични, свакодневни знаци, који значе сагласност и тачност. Посебни, специјални парафи, који су по могућности својствени самом ревизору, дају извесну гаранцију против евентуалних подметања од стране трећих лица.

му тај биланс, односно стање, бити полазна тачка за испитивање сваке позиције, за детаљно упознавање свих послова и целокупног стања банчиног у времену ревизије. Зато се последњем билансу, односно стању мора поклонити одмах најпуну пажњу.¹

II) Анализа рачуна изравнања

У општем делу ове студије било је већ речи о томе да се у опште, и код нас и у свету, једном банковном билансу даје таква форма, да он не даје ону слику банчиног пословања, која би била најинструктивнија. Услед тога, а да би се добио бољи преглед целог биланса и свих позиција, потребно је биланс преуредити на нешто друкчијој бази. Тако би онај биланс, који ће нам служити за базу даљег испитивања, имао да се структурелно преуреди и изгледа овако:

¹) При даљем излагању, а ради јасноће и краткоће увек ће се употребљавити реч „биланс“, чак ако би се конкретно радило и о месечном стању. Како термин „биланс“ подразумева „Рачун изравнања“ и „Рачун добитка и губитка“, то ће овде термин „биланс“ увек значити „Рачун изравнања“. У колико се буде радило о „Рачуну добитка и губитка“, то ће бити изрично речено.

АКТИВА (пласман)

	Укупан износ	% од укуп- ног износа биланса
I.		
а) готовина у каси		
" код банака		
в) хартије од вредности — сопствене		
II.		
дужници по краткороч- ним зајмовима:		
1) по меницама		
2) по текућим рачунима		
3) по залогама		
III.		
остали дужници:		
1) зајмови на хипотеку		
2) остали зајмови		
IV.		
а) учешће у индустрији		
б) непокретна имања		
V.		
разна актива		
VI.		
евидентни рачуни		
Укупно Динара		100%

ПАСИВА (средства)

	Укупан износ	% од укуп- ног износа биланса
I. сопствена средства		
а) главница		
б) резерве		
1) резервни фонд		
2) остали фондови		
II. туђа средства		
а) краткорочне обавезе:		
1) штедња по виђењу		
2) текући рачуни		
3) реесконт		
б) средњерочне обавезе:		
1) везана штедња		
2) везани текући рачуни		
в) дугорочне обавезе:		
1) заложнице и		
2) обвезнице у оптицају		
3) дугорочни зајмови на хипотеку		
III.		
разна пасива		
IV.		
евидентне позиције:		
1) гаранције		
2) жира		
3) наплате		
Укупно Динара		100%

Као што се из овога види, оваква структура биланса не одговара потпуно оном типу биланса који је, као што смо раније у општем делу изнели, теоријски пожељан и најбољи. При техници данашњих ревизија мора се, међутим, водити рачуна о стварном стању, па према томе подесити и свој рад. При изради горњег типа биланса диктовано је овако структурелно преуређење истог тиме, што нам то, при данашњем стању ствари, дозвољава лакши рад и омогућава најбољи увид у даље пословање. Уосталом овде је одступање у структури, а према оном што је раније изнешено, ипак минимално. У овом последњем случају само су напред истакнута сопствена средства.

Ниуколико не прејудицирајући даљи рад и резултате, који из њега могу произаћи, ревизор одмах, по распореду позиција према овом шаблону, може донети прилично сигурне закључке о активности и о ликвидности банке — односно о двема битним особинама новчаних завода. Међутим такви закључци би ипак били преурањени, пошто измена само једне веће позиције може да помери целу равнотежу и све изгледе.

Пре него што би се прешло на ревизију једне по једне позиције активе и пасиве биланса, мора се рећи неколико речи о следећем питању. У досадањој и садањој пракси код вршења ревизија, ревизори увек испитују прво активне позиције биланса, јер се мисли да то намеће сам биланс својом структуром, и јер се при читању истог чита прво његова лева страна — актива. Сем тога сматра се за најлогичније да се прво види оно шта једна банка има. Ово је гледиште и теоријски брањено. Дужом праксом вршења ревизија, међутим, дошли смо до закључка, да је у пракси оправданије ревизију биланса почети испитивањем пасивних позиција. На овај начин ревизор ће пре добити слику укупног пословног, кредитног и уопште финансијског потенцијала односног завода, имаће јасну слику колико завод може и сме у које и какве

послове ући, па ће на основу тога, прегледајући активне позиције, одмах моћи констатовати, да ли је или не банчина политика заиста следовала ону и онакву директиву, која и каква јој је импозирана износом и природом расположивих средстава. Да се прво ревидира пасива говори и тај факт, што су пасива и њене промене много мање подложне ма каквој политици банчине управе него актива — управо ствар је обрнута, јер је пасива та, која диктира банчину политику. Завод са претежно краткорочним средствима може и мора претежно радити само краткорочне банкарске послове, са дугорочним само дугорочне итд. Док пасива диктира банчину пословну политику, дотле, напротив, актива даје широко поље рада политици банчине управе.

Због свега тога и ми ћемо усвојити гледиште, да прво ревидирамо пасивне позиције биланса, па тек после да пређемо на билансну активу.

А) ПАСИВА

Нормално узев, пасива рачуна изравнања садржи следеће три врсте позиција :

1) Сопствена средства — т. ј. она средства која су својина акционара (капитал-главница) или пак саме банке као такве (резервни и остали фондови).

2) Позајмљена средства — улози на штедњу пасивни текући рачуни, реесконт, ломбард, дугови код банака и т. д. и

3) евиденционе позиције — т. ј. оне позиције које се, као што им каже име, наводе ради евиденције, које нису обавезе завода и као такве имају контраставку у истом износу на страни активе.

1. Сопствена средстава:

а) Главница — капитал

Главница — капитал једног новчаног завода, као основни елеменат његовог пословања и његове суштине, мора бити — осим ретких и специјалних изузетака — у потпуности уплаћена у готовом новцу и то одмах при оснивању завода или у најкраћем року. Свако одступање од овог принципа значи велики недостатак за новчани завод.

Ревизор мора прво посветити пажњу постанку главнице и проверити:

Колика је главница — капитал банке; на колико је акција подељена главница; на које износе гласе акције и јесу ли акције на име или на доносиоца. Ревизор ће обратити пажњу на то, колико акција отпада на управу банке укупно и колико на поједине чланове посебно. Затим је важно утврдити: како је извршена уплата главнице, да ли одједном или у отплатама; да ли је главница уплаћена у новцу или у непокретностима, материјалу, роби евентуално путем примања услуга, уступа права и т.д..

Уколико је један део главнице уписан путем апора, ревизор ће проверити: процену тога апора, његову стварну вредност и уопште све оне момен-те који ће помоћи да се утврди, да ли удео у капиталу дат за апор заиста преставља праву вредност тога апора.

Ревизор ће даље проверити да ли упис главнице није извршен, делом или у целини, преко текућег рачуна или евентуално у меницама. Уколико је упис извршен путем кредита, ревизор ће утврдити да ли су ти кредити доцније и кад исплаћени.

Уколико главница ни до дана ревизије није уплаћена, има се тачно означити ко од акционара није и колико уплатио. При овоме ће се нарочито водити рачуна да ли су чланови Управнога и Надзорног

одбора уплатили своје делове главнице или нису, и ако нису, како се та дуговања воде у књигама.

Затим је потребно испитати: да ли се акције нотирају на берзи и какав им је курс, да ли је било закључака у овим акцијама. Уколико је у курсу било наглих промена, непосредно пре и за време ревизије, по могућности проверити на берзи: ко је те закључке начинио, да ли су они стварни и да ли је посао доиста извршен. Уколико би берзански закључци у акцијама били фиктивни — то би био основ за сумњу да заинтересована лица — управа и т. д. — хоће да створе код ревизора, а и иначе, нетачну слику стања завода и да тиме евентуално ревизију упуте на погрешан пут.

Даље се има проверити: да ли су чланови Управног и Надзорног одбора депоновали код банке онај број акција који је утврђен банчиним статутима као њихова кауција; да ли су чланови Управног и Надзорног одбора, и поред тога што то није допуштено, по својим дуговањима код завода залагали своје акције и, уколико јесу, у каквом су односу номинална и курсна вредност акција према износу дуговања коме те акције служе као гаранција.

б) Фондови

Према друштвеним правилима ревизор ће утврдити, који све фондови постоје у банци, какви су циљеви ових фондова и какви су њихови приходи, а према билансима утврдиће, да ли су дотације вршене у оном износу који је правилима, статутом или иначе утврђен.

Сви фондови немају исту функцију, па према томе није исти ни њихов статус, нити њихов однос према банци. Фондови могу бити својина саме банке — то су управо њене резерве за разне унапред непредвиђене тешкоће или за будуће инвестиције, или пак у опште за непредвиђене шокове, на које банка може у своме пословању наићи.

Постојање фондова је утврђено или одмах при оснивању самим статутима, односно оним прописима којима је завод основан, или доцнијим одлукама банчине управе. Један фонд скоро свуда срећамо у банкарству — то је резервни фонд, и он служи за све непредвиђене губитке које банка може имати. Он претставља стварну банчину резерву онда, кад је пласиран у разне вредности — првенствено у хартије од вредности државне и државом гарантоване, у непокретности и т. д. Међутим и уколико је резервни фонд пласиран у послове и вредности саме банке, он ипак претставља извесну резерву, јер својим износом у пасиви смањује исту за тај износ. То је управо дуговремено и систематски одвајан један део банчине свакогодишње добити и стављен на страну за гора времена. Уколико је посао у који су вредности фонда уложене здрав — здрав је и резервни фонд.

Остали фондови могу бити и својина банке, кад претстављају њену резерву по појединим активним позицијама, или по целом пословању банчином а и својина извесних правних личности (пенсиони фонд особља), кад ти фондови претстављају повериоца, као што су и остали банчини повериоци. У овом случају пласман средстава ових фондова може уследити само према нахођењу управе тих фондова.

Ревизор при прегледу позиције фондова има да утврди:

За резервни фонд:

Колика мора бити редовна годишња дотација овоме фонду; да ли је она уредно сваке године и у прописаном износу заиста и дотирана.

Ако се износи појединих фондова воде у билансу на рачун вредности дотичних фондова, онда ће ревизор проверити у какве су вредности пласирана средства резервног фонда, да ли су та средства пласирана и у хартије од вредности; да ли су те хартије државне или државом гарантоване и да ли је такав пласман одређен самим прописима ста-

тута или, евентуално, неким законским прописима; уколико је фонд пласиран у хартије од вредности, упоредити износ фонда у пасиви и износ ових вредности по берзанским курсевима на дан закључка биланса — да би се проверила билансна цифра — као и на дан вршења прегледа банке.

Не сме се заборавити да се овом приликом или приликом верифицирања активних материјалних позиција утврди: да ли се вредности фонда налазе у пуном износу у банчином трезору, да ли ове вредности нису заложене и ако јесу за који износ и по ком основу.

Ако се вредности фондова не воде на посебним рачунима, онда се мора утврдити: да ли у активи постоји пласман, који је ван редовних нормалних банкарских активних послова, а који својом сигурношћу, својом стабилношћу и својим износом одговара природи и износима фондова. Ти пласмани су: непокретна имања, сопствене хартије од вредности или уопште пласман на залог трајних вредности.

Ради боље илустрације развитка резервног фонда и његове функције, као банчине резерве, треба утврдити, да ли је кад и у ком износу резервни фонд заиста преузео на себе ризик, односно штету и губитке настале из банчиног пословања

За остале фондове:

Прво се мора утврдити каква је, према статутима, природа осталих фондова посебно. Ревизор затим мора проверити да ли су годишње дотације предвиђене статутима заиста редовно и уплаћиване.

Све остало у главном се има ревидирати као и код резервног фонда. Нарочито одвојено треба показати фондове, који нису банчина својина и њихов пласман подробније анализирати. Код ових фондова треба утврдити: ко њима непосредно рукује и ко има право да их на овај или онај начин и у овај или онај посао пласира.

За све ове фондове треба изискати, уколико постоје, њихове правилнике, да би се њихова конституција могла боље упознати.

Пензиони фонд особља, као и остали фондови који нису својина банчина, јесу директно повериоци банке. Специјално се пензиони фонд особља мора показати међу повериоцима банчиним.

Не треба заборавити, да се поред показаних резерви у резервном и осталим фондовима, у билансима свих добро вођених банака налазе често и друге латентне резерве, било у ниској процени материјалних стања, било у необрачунавању интереса, било у књижењу нижих курсева хартија од вредности и т. д. Како ревизор има да констатује право — реално стање банчино, то ће све ове резерве приказати као такве, водећи о њима рачуна као год о свим осталим позицијама биланса.

2) Позајмљена средства

а) Улози на штедњу

Овом делу пасиве мора се поклонити најминимумноснија пажња, јер је то, како су нам показали последњи потреси, поред текућих рачуна најосетљивији део банчине пасиве.

Ревизор ће одмах тражити да му се начине следећи прегледи улога на штедњу:

1) Преглед улога по њиховој величини. Овај би преглед могао садржати износе и број улога до 10.000.— дин., до 25.000.—, до 100.000.— и преко овог износа. Уколико се ради о мањим банкама, ове границе би се могле спустити.

2) Преглед улога из кога би се видео: износ везаних за рок и невезаних улога и износ улога по текућим рачунима, т. ј. улога који могу бити отказани и дигнути у сваком моменту.

Данас се намеће ревизору и то да тражи посебан преглед отказаних улога.

3) Ревизор ће захтевати да му се изradi преглед временског кретања улога на штедњу, односно преглед њиховог износа у билансима за последње три година, а нарочито ће захтевати, да му се уз тај преглед по годинама наведе и месечно кретање улога за последњу годину дана до ревизије.

Све ове прегледе ће ревизор упоредити са књигом улога на штедњу, као и са главном књигом и констатовати сагласност. Овом приликом ревизор ће тражити, да му се начини посебан списак улога на штедњу чланова управног и надзорног одбора банке.

Упоређујући све ове изложене прегледе ревизор има да утврди следеће околности:

какав је однос улога на штедњу према укупном износу банчине активе, да ли према томе цело или који део банчиног активног пословања алиментирају улози на штедњу, какав је бројни однос улога на штедњу према банчиним сопственим средствима; да ли је више ситних или крупних улога и да ли улози по својим износима, константном приливу — порасту, имају заиста карактер праве штедне а не пролазних кратковремених депозита.

Посебно је важно да се ревизор увери: колики је део улога по виђењу а колико је део са отказом. Ова подела је од највећег значаја; она ће ревизору показати да ли и у колико улози на штедњу претстављају осетљиву тачку банчиног пословања. Ако су улози у одливу, што је данас честа појава, онда ова подела добија још већи значај. Уколико је већи део улога на штедњу везан, утолико је и банчино пословање стабилније и сигурније.

Ревизор ће такође утврдити и каматну стопу улога на штедњу. Висока каматна стопа је негативан елеменат у погледу рентабилности банчиног пословања, али је висока каматна стопа и прилично поуздан симптом да банци гори под ногама. Разуме се да ипак и рентабилни активни послови

омогућавају плаћање високе каматне стопе — али бар за нормално време, ово је ретка појава, те висока каматна стопа мора ревизора учинити још пажљивијим.

Најинструктивнији ће за ревизора бити упоредни преглед износа улога на штедњу за последње три године и посебно преглед за последњих дванаест месеци. Одлив улога на штедњу значи и неповерење широке публике према банци, што објективно судећи, искључује успешно пословање — али то нарочито значи и најопаснији развој ствари за банку. Ту долази до пуног изражаја однос везаних улога према уложима по виђењу, однос укупног износа улога према износу потраживања осталих поверилаца и посебно према износу сопствених банчаних средстава.

Прегледајући улоге на штедњу, ревизор ће проверити још извесне околности од значаја. Тако ће по могућности утврдити, да ли нема фиктивних улога, да ли се завод придржава прописа о максимирању камата и т. д.

б) Пасивни текући рачуни

Као и код свих осталих активних и пасивних позиција, ревизор верифицира ову позицију, имајући као полазну тачку попис, који му је одмах у почетку рада дат. И овде ће ревизор пре свега добијени попис сложити са стањима у књизи текућих рачуна и са стањем овог рачуна у главној књизи.

Попис ове позиције мора дати детаљну слику сваког појединог дуговања. Тако попис мора садржати све услове појединих текућих рачуна:

каматну стопу,
стопу провизије и осталих трошкова,
начин обрачунавања,
рок исплате,
скалу отказа,
гаранције и т. д.

Пракса је показала да су пасивни текући рачуни, принципијелно, најмобилнији део банкарске пасиве, па чак, шта више, мобилнији него и улози на штедњу. Ово нарочито у иностранству. Тако у тешким данима кризе у Немачкој веће су своте за исплату одобраване са текућих рачуна него са улога на штедњу. Нормално, текући рачуни су више депозити него потраживања; — и титулари текућих рачуна су више депоненти него позериоци. Не само то. У немачкој су за време кризе, од стране јавних органа, улагачи сматрани донекле као повериоци, док су титулари текућих рачуна пре сматрани као депоненти, те је отуда и настало повољније третирање ових других.

Већ и по самој својој природи је улог по текућем рачуну најчешће део обртног капитала разних предузећа, и то онај део, који моментално није ангажован у предузећу. Ти се, дакле, улози повлаче из банке чим се осигура њихов ангажман у предузећу. За то се улагачи по текућим рачунима задовољавају и мањом каматном стопом, само захтевају најпунију и несметану ликвидност свога улога. Најчешће су ти улози готовина разних предузећа и банка, строго узев, само врши благајничку службу за рачун односних предузећа.

Због свега горњег испитивање ове пасивне позиције захтева највећу пажљивост. Треба стално имати у виду, да је за ликвидност банке позиција текућих рачуна једна од најважнијих позиција. Упоређивањем и довођењем у везу ове позиције са рашћењем и опадањем прворазредних и лако ликвидних пласмана у активи, ревизор ће доћи до закључака и индиција, које су му потребне за одређивање ликвидности саме банке. Приликом испитивања ове позиције нарочита се пажња мора обратити следећим околностима:

Проверити природу самих рачуна, проверити однос из кога су они постали и у вези са тим, проверити њихове називе и функције, утврдити

затим живост рачуна, т. ј. промет по истом, затим испитати све услове: стопу, трошкове, дужину трајања, рокове, има ли или не отказа, и т. д.

Нарочито је важно утврдити да ли чланови банчине управе, т. ј. чланови Управног и Надзорног одбора имају своје текуће рачуне и уколико имају, онда под каквим су условима исти одобрени, као и колико износе ти текући рачуни.

в) Реесконти

И овде ће ревизор захтевати посебан тачан упоредни преглед за последње три године, који ће садржати следеће податке:

укупан — оквирни износ реесконтног кредита, коришћење истог по месецима,

код кога је завода (Народна банка, Државна хипотекарна банка, Поштанска штедионица или неки приватни завод) коришћен овај кредит, какви су услови кредита.

Поред ових рачунских података, потребно је да ревизор утврди: на основу каквог је материјала одобрен заводу реесконтни кредит ако је исти већ реализован, да ли су то редовне портфељске менице, да ли завод није дао у залогу менице — супергаранције, нпр. по текућим рачунима, и у колико нађе да је тако учињено да ли је то учињено са пристанком меничних обвезника. Потребно је да ревизор тражи на увид оригиналне извештаје завода код кога је одобрен реесконтни кредит: о стању, висини, коришћењу и т. д. одобреног кредита. Важно је да ревизор утврди околности: на које је потребе износ реесконтног кредита утрошен, да ли за нове пласмане или да се одговори обавезама или он служи само као резерва? Ревизор ће даље утврдити, да ли остаје и колика је маржа слободног кредита по овом основу, те да ли тај слободни кредит претставља у сваком моменту заиста слободну резерву за завод.

Ревизор мора даље утврдити: да ли реесконтни кредит расте или опада, какво је повремено нпр. у тромесечним периодима, било његово искоришћавање, какав је однос овог кредита према укупном износу обртних средстава завода и посебно, према сопственим средствима, затим какав је однос, у погледу висине, између овог кредита и укупног износа активне позиције: есконтоване менице.

г) Разне обавезе

Ова позиција садржи све оне обавезе завода које се нису могле сврстати у напред поменуте пасивне позиције. Тај широк појам: разне обавезе, често је злоупотребљен, па су ту сврстане и оне обавезе, које би нарочито требало изнети на светлост дана. Зато је и потребно да ревизор захтева јасан и детаљан преглед — попис свих ових обавеза, уз детаљна обавештења о природи истих.

У ову позицију спадају најчешће обавезе:

по сопственим акцептима, т. ј. издатим меницама са банчиним пријемом, у циљу да се тиме или набаве нова средства, или да се тим акцептима дадну супергаранције за добијене кредите, и

по датим гаранцијама у виду гарантних писама или жира по меницама — издатим у циљу да се својим пословним пријатељима, који немају уопште или немају довољно кредита, отворе потребни кредити, да се гарантује за уредну исплату њихових обавеза и т. д.

Разуме се да банке за ове услуге наплаћују извесну провизију, која је утолико већа, уколико је већи ризик, који ова гаранција претставља за банку. Банке у исто време захтевају од лица, коме дају гаранцију, да их, давањем контрагаранција, осигура од ризика да саме изврше плаћање. Уколико су ове гаранције веће и боље — ризик је за банку мањи, па је и провизија мања и обратно.

Да би ревизор имао јасну слику о целој овој позицији и њеном односу према билансу, он ће конкретно тражити следеће податке:

коме су и у ком износу издате гаранције, било у писмима, било у жиру;

која је стопа провизије наплаћена за овај посао,

какве је контрагаранције банка за то добила — и дали су оне довољне,

коме су и колики менични акцепти издати, колика је интересна стопа по датим акцептима и у ком су циљу акцепти издати,

ко су потписници на контрагаранцијама и какву гаранцију они претстављају за банку, било да дође до плаћања од стране банке, било да не дође.

Позиција »разне обавезе« или, како се често у билансима наводи: »разна пасива«, може садржати и многе друге обавезе банке, као нпр. дужну порезу неисплаћену дивиденду и т. д. Код дужне порезе, треба утврдити за које године и зашто није плаћена, а код неисплаћене дивиденде верифицирати: који купони, т. ј. за које године нису исплаћени, за које време неисплаћени купони застаревају и зашто није дивиденда исплаћена.

Кад ревизор детаљно анализира ову пасивну позицију, може тек онда стећи уверење о томе: да ли су многе обавезе стрпане у ову позицију из тежње да се упрости и технички смањи биланс, или је евентуално постојала тенденција, да се овде донекле камуфлажирају обавезе за које није пожељно да буду сувише видне.

3) Однос туђих према сопственим средствима

После завршене ревизије банчаних средстава потребно је изнети неколико основних принципа о односу туђих према сопственим средствима. Ови принципи помоћи ће ревизору да изведе потребне закључке.

Питање односа туђих средстава према сопственим јесте једно од централних питања банкарства. Какав ће тај однос бити и како ће се он као здрав и пожељан одржати — јесте основни и главни циљ банкарске политике. Како успех пословања и његов крајњи видљиви резултат — добит — зависе од висине средстава којима се располаже, логична је и оправдана тенденција свих банака ка неограничености пријема и ангажовања туђих средстава. При процени пак односа туђих и сопствених средстава, треба имати у виду да чист цифарски однос није једино мерило. Ревизор мора утврдити и природу туђих средстава. Док дугорочна дуговања могу довести у питање само рентабилитет, дотле краткорочне обавезе могу довести у питање не само ликвидност и бонитет, него и сам опстанак завода-дужника. Из искуства знамо да је последњих година највећи број падова банака проузрокован повлачењем средстава *à vista*, а ниједан повлачењем дугорочних. Према томе не може се ревизор код доношења закључака по овом питању држати само цифарског односа. И још многе друге околности могу бити од утицаја на закључке по овом питању. Велика ликвидност новчане пијаце нпр. даје највеће гаранције да и поред неповољног односа туђих и сопствених средстава стабилност завода неће бити доведен у питање.

Док би се могло ради стабилности пословања узети да би идеална релација могла бити 1:1, не можемо се отети утиску да би тако скучен однос био диктиран нездравом психозом и директо импозираним актуелним тешкоћама приватног банкарства. Начелно би се могло дозволити да овај однос иде и до 1:10, јер при пуној ликвидности тржишта, при нормалним пословним приликама и најзад при трезвеној политици пласмана — не би ни при оваквом односу имало места превеликој бојазни. Вероватно ће ипак бити најбоља средина т. ј. 1:5 под условом, да и остале околности сем чистог

цифарског односа, дају пуну гаранцију за стабилност или дугорочност туђих средстава (види напомену на стр. 18).

Не утврђујући дакле тачан и прецизан цифарски однос између сопствених и туђих средстава, ревизор ће још поклонити посебну пажњу природи туђих средстава, њиховом коштању, њиховој рочности и т. д., па тек онда донети свој закључак о повољном или неповољном односу банчаних сопствених и позајмљених средстава за рад. Овај ће закључак бити поузданији, ако је пропраћен упоредним прегледом овог односа кроз неколико последњих година, обрађујући нарочиту пажњу на околности, које су проузроковале евентуална мерења елемената ове релације.

Нађени однос ревизор може исказати и у процентима сопствених, односно туђих средстава, према укупном износу пасиве. Опадање, односно пораст туђих средстава је врло симптомагична околност, те треба испитати узроке те појаве. Уосталом о овоме је нешто опширније говорено и у општем делу ове студије.

Б) АКТИВА

Према томе којом се брзином поједине активне позиције могу претворити у готов навац ми их делимо на разне степене ликвидности.

1) Актива првог степена ликвидности

У активу првог степена ликвидности треба уврстити: 1) готовину и њој подобне вредности: жиро-рачуна код емисионе банке и поштанске штедионице, потпуно слободне рачуне код државних и реномираних новчаних завода, доспеле купоне државних хартија од вредности и девизе које се могу у сваком моменту претворити у домаћу монету; и 2) хартије од вредности као пласман банчин.

а) Гошовина и њој подобне вредности.

Ревизор ће на основу стања благајнице, које му је дато одмах у почетку, извршити преглед касеног стања и бројањем утврдити износ расположиве готовине како у домаћој монети тако и у девизама. Овоме стању ревизор ће додати износе жиро-рачуна код Народне банке и Поштанске штедионице ако их има. Ревизор се неће задовољити стањима жиро-рачуна које му даје сама банка, већ ће свакако тражити оригиналне последње извештаје Народне банке и Поштанске штедионице.

При нормалним приликама су и сва безотказна потраживања по текућим рачунима код осталих реномираних новчаних завода узимана и могла бити узета као саставни део банчине готовине, па су према томе у пуној мери ови износи повећавали ликвидност. Данас, међутим, ревизор мора бити пажљив и добро проверити услове под којима су отворени ови текући рачуни — нарочито да ли су подизања са истих слободна у свако доба — без отказа. Разуме се да ће ревизор и овде тражити извештаје и потврде односних банака — депозитара за све релевантне чињенице. Овим износима додаће се и вредност доспелих купона државних хартија од вредности.

б) Хартије од вредности

Хартије од вредности — скраћено папири — у колико су својина саме банке претстављају пласман првостепене ликвидности и тако се третирају. У банчаним трезорима ревизор ће обично наћи тројаку врсту папира: оне који су својина банчаних комитената, оне који припадају резервном и осталим фондовима и најзад папире који су својина банке — односно њен пласман. Ревизор ће одмах прегледом на лицу места — бројањем — констатовати да ли се сви у попису показани папири налазе на лицу места, да ли нису заложени

и ако јесу, онда по каквом основу. Овде нас интересују само оне хартије које су банчина својина — њен пласман. Ревизор мора одмах бити начисто с тим да хартије од вредности, уколико су државне или државом гарантоване, представљају првокласан пласман и у погледу сигурности и у погледу ликвидности, и што је нарочито важно и карактеристично за наше прилике, хартије од вредности су такође првостепен пласман и у погледу рентабилности — све то само у толико, да поновимо, уколико су то државне и државом гарантоване хартије.

Ревизор ће одмах тражити да му се начини упоредни преглед хартија од вредности, који ће садржати: врсте папира, комаде (апоене), износ номинале, коштање и берзански курс на дан прегледа завода. Ако берзанског курса неки папири немају, онда ће ревизор тражити њихову прометну вредност, уколико се иста може утврдити или ће је изнаћи према ренти тих папира. У случају да ревизор наиђе на папире недовољно познате, мора савесно проверити, да ли сума са којом се они воде по књигама, одговара стварној вредности, па да или изврши редукцију или стави своје примедбе.

Разуме се код свих горњих разматрања има се водити рачуна да се узму у обзир само хартије које су својина банке.

Кад се дакле говори о пласману односно о ликвидности, води се нормално рачуна само о хартијама које су својина банчина. Међутим ипак не треба губити из вида да у случају потребе а ради појачања ликвидности скоро све банке реализирају и хартије од вредности — својину резервног фонда.

Оне хартије од вредности, које су својина резервног фонда, и ако нису банчина својина односно нису њен пласман, од нарочитог су интереса за општу банчину ситуацију. Резервни фонд банчин је, истина теоријски, банчин поверилац, али пошто он претставља резерву банчину за све

евентуалне губитке, који могу у пословању наступити, он претставља веома важан елеменат банчиног бонитета, стабилности и сигурности банчиног пословања. Резервни фонд је теоријски банчин поверилац до момента кад он има да изврши оне функције, које му се стављају у задатак и због којих он и постоји. Кад тај моменат наступи, резервни фонд, односно његове вредности, постају у потпуности банчина својина и употребљају се онако, како би се у сличном случају употребио ма који део банчине активе — њиме се подмирују губитци, затварају бреше и нарочито повећава ликвидност.

Дакле код прегледа хартија од вредности, ревизор ће горње напомене имати у виду и водити рачуна о природи хартија од вредности, према томе да ли су оне банчин пласман или су својина банчиног резервног фонда, осталих банчиних фондова или су најзад својина банчиних клијената.

Код ових вредности треба проверити да ли се исте налазе у трезору или су по неком основу заложене, продате и т. д., па то нарочито изложити у свом извештају.

Пошто је нашао да су хартије у означеним износима у трезору, ревизор ће према берзанским курсевима констатовати, да ли њихова берзанска вредност одговара биланчном износу.

2) Актива другог степена ликвидности

У активу другог степена ликвидности могу се уврстити следеће позиције:

а) Есконџ

Попис есконтованих меница, који се ревизирају даје уз биланс или месечно стање, мора бити снабдевен свим детаљима — роком, износом, именима потписника и т. д. Он се мора пре свега сларати са стањем главне књиге и са роковником.

Стање по овом попису мора се слагати и са стањем по трезорској књизи о чему се ревизор мора лично и одмах уверити. Ревизор ће се одмах уверити, које су техничке радње при одабирању и примању есконтног материјала уобичајене у заводу и да ли су те радње такве, да заиста у профтељ банке може доћи само првокласан материјал. Најважнији критериј за избор меничног материјала јесте цензура. Ревизор ће дакле утврдити, да ли постоји цензорски одбор, ко су његови чланови, јесу ли то пословни људи или можда само пријатељи банчине управе, да ли можда цензуру врши сам Управни одбор и т. д. Из свега тога ревизор ће одмах видети са каквим портфељем има да рачуна и какву ће и колику пажњу поклонити испитивању меничног портфеља. Ревизор ће се упознати са записницима цензорског одбора и из њих констатовати његов рад. После констатације свих горњих околности ревизор ће сам саставити посебне прегледе свих меница по следећем критериуму:

први преглед — према потписницима — у коме ће навести:

колико је меница чији су потписници из трговачких редова, колоко је меница чији су потписници из индустријских редова, колико је меница чији су потписници чиновници, колико је меница чији су потписници земљорадници, економи и т. д.

други преглед — према износу:

колико је меница до 10.000.— динара

колико је меница до 50.000.— динара

колико је меница преко 50.000.— динара

са означањем броја меница и укупног износа меница до 10.000.—, односно до и преко 50.000.— динара.

У колико се ради о мањем новчаном заводу, и нарочито о заводу који ради у околини нижег економског стандарда, — крајње границе ових група меница могу се смањити. Такође је могуће

предвидети више група меница, а то нарочито ако се ради о заводу коме је есконт главни посао.

Ревизор ће затим захтевати да му завод стави на расположење преглед меничног портфеља по уредности — који ће садржати:

број уредних меница,

„ неуредних меница од којих назначити:

„ протестованих и

„ утужених.

Горњем прегледу додаће се и број меница које су реесконтоване код других завода, заједно са свима условима реесконтног кредита.

Ради даљег општег обавештења о вредности меничног портфеља ревизор ће потражити информације и обавестити се о уређивању меница уопште, да ли се исте и коликим отплатама уређују, да ли се и којим темпом уређују протестиране и утужене менице или се број ових константно повећава.

При ревизији есконтованих меница ревизор ће имати у виду да оне менице, које се налазе у трезору банчином по неком другом основу, не долазе у обзир при ревизији ове позиције.

Ревизор ће захтевати да му се посебно састави један списак меница чланова банчине управе, т. ј. управног и надзорног одбора, па и виших банчиних функционера, нпр. директора и прокуриста, са подацима из којих се види: како се те менице регулисавају, да ли су прошле кроз цензуру и т. д. Нарочито је важно да ревизор утврди, да ли има и у којем износу меница оних предузећа, конзорција, установа и т. д. у којима банка партиципира. Налаз таквих меница може послужити ревизору за разјашњење многих односа између банке и предузећа у којима она партиципира. Такав налаз је од нарочите вредности за питање бонитета ове позиције.

Када су све горње, тако да кажемо, предрадње готове, онда — нарочито ако је есконт главни банчин посао — ревизор мора саме ме-

нице подробно анализирати. За основ анализе служиће импења која банка води за сваког свог дужника. Уколико ових импења нема, ревизор ће се потрудити да потребне информације прикупи и са друге приватне стране. Међутим и ако има импења, ревизор ће те податке по могућности проверавати и сам са своје стране.

Ревизор ће, према времену које му стоји на расположењу и према величини портфеља и завода издвојити нпр. само менице преко 5.000. — динара и тражити од банке све податке, који би доказивали бонитет само тих меница — односно потписника по истим. Нарочито треба поклонити пажњу испитивању, да ли ти потписници имају других меничних и уопште дужничких обавеза, каквог су занимање, какви су у грађанству, да ли уопште уредно одговарају својим обавезама. Од нарочитог значаја је кретање односно уређивање њихових обавеза према банци која се прегледа. Ако је прошао један или више рокова о којима је дужник платио само камату а није давао никакве отплате — онда је бонитет те менице сумњив.

Ревизор ће нарочиту пажњу поклонити испитивању портфеља филијала ако ове постоје. У начелу пак, онај менични материјал, који је реесконтован код наших већих државних или привилегованих новчаних завода, мора се узети као добар, јер иначе не би био реесконтован.

Када овако буде цео есконтни материјал прегледан и минуциозно анализиран, ревизор ће проценити да ли треба и који проценат есконта сматрати дубиозним или и сасвим пропалим. За износ тог процента ревизор ће доцније у своме билансу умањити позицију есконта.

На крају овог излагања о есконту, који је увек раније био, па и ми га стављамо у врсту лакше ликвидних пласмана — морамо напоменути, да се је услед разних мера и услед неприлика кредитног и новчаног тржишта есконт данас показао

као тешко ликвидан пласман. Оправдано је претпоставити, да ће са нормализацијом привредних прилика есконт опет постати најликвиднији банкарски посао, услед чега му се и у овој студији даје место које он по својој природи треба да има.

б) *Ломбард — зајмови на харџије од вредности*

Мора се одмах констатовати, да је ломбард најздравији и најсигурнији — па се скоро може рећи и једини данас сигуран и лако и брзоликвидан банкарски посао. Пре свега то је посао који чак ни данас не даје места ни повода дужим и скупим споровима, — што се не може рећи ни за један други банкарски пласман.

Из пописа који му је дат, а пошто исти сравни са књигом залага — партијалником, ревизор ће одмах начинити преглед ломбардних зајмова, који ће садржати:

име дужника, првобитни износ дуга, остатак дуга на дан прегледа, у чему се састоји залага, курс залагања, каматна стопа и супергаранција — ако је има.

Чим је добио ове податке ревизор ће стање по списку и прегледу сравнити са стварним стањем у банчином трезору и уверити се, да се све заложене вредности заиста у трезору и налазе. Уколико се вредности или бар неке од њих не налазе у трезору, ревизор ће утврдити где се оне налазе, јесу ли дате у пазалогу, у ком циљу и уз какве услове.

Начинивши један преглед који ће садржати кретање укупног износа ломбардних зајмова за последњу годину дана, и то у месечним сумама, и утврдивши живот појединих партија, ревизор ће имати јасну слику ликвидности овог пласмана. Оправдано је прегледати, да ли чланови управног и надзорног одбора или виши банчини органи имају дуговања по ломбарду и том приликом утврдити: какав је курс залагања хартија њима одобрен,

каква је каматна стопа, каква је процена заложених вредности и т. д. — једном речи треба утврдити да ли ови дужници имају каквих привилегија, и да ли те привилегије нису такве и толике да овај најздравији банкарски посао доведу у питање.

Уколико би ревизор утврдио да постоје сувише високе процене заложених вредности односно да су зајмови сувише високи према вредности залога, да су отплате недовољне, да зајмови сувише дуго трају — што није особина овог пласмана — да курсеви заложених хартија од вредности падају, да нема супергаранција — онда ће он са пуно основа, узевши све то у обзир, одбити извесан проценат од укупног износа ломбарда и за толико у свом крајњем билансу умањити ову активну позицију. У случају пак да су заложене вредности продате, а да банчино потраживање није измирено, важно је да ревизор утврди да ли у писмену о кредиту има какве клаузуле о допуни залоге, о томе да дужник и осталим својим имањем гарантује за своје дуговање и т. д. Уколико оваквих клаузула нема, а нема ни какве супергаранције, може се сматрати да је овакво банчино потраживање пропало.

в) *Зајмови на ручне залоге*

Ма да се овим послом баве само неке — заложне — банке, он данас представља један од оних ретких банкарских послова, који су у исто време и сигурни и рентабилни. Ово разуме се у колико се тај посао обавља правилно.

Чим ревизор добије попис ових зајмова — који ће садржати све оне рубрике које смо навели и код ломбардних зајмова — он ће скоро по истом критерију, као и код ломбарда, детаљно анализирати сваки поједини зајам. Међутим док је ревизор за оцену заложних хартија од вредности, њихових курсева и т. д. имао као мерило берзу, дотле се овде мора ослонити на банчиног вештака — процениоца.

У колико је ова позиција знатнија за пословање банке, утолико ће пре требати да ревизор евентуално ангажује посебног стручњака за процену вредности заложених ствари. Таква процена ће му служити за базу код процене бонитета ове целе позиције.

Као важан елеменат за процену целе позиције и њене вредности моћи ће ревизору послужити већ извршене јавне продаје заложених вредности о чему ће се ревизор информисати из записника тих продаја.

Ако су заложене ствари велике вредности — ревизор ће проверити где се оне чувају, ко њима рукује и т. д.

г) *Активни текући рачуни*

Текући рачуни су све чешћа и све значајнија позиција у банкарским билансима. По својој природи будући еластични, они од свих банкарских послова најбоље одговарају свим брзим променама, које се догађају у оном пословном односу, коме текући рачун служи. Текући рачун је најеластичнији банкарски посао, он региструје сва примања и сва издавања, све по сам однос релевантне појаве и чак дозвољава да дужник повремено и кад је сам ликвидан, постане и поверилац.

Текућим рачунима мора се поклонити највећа пажња. Ревизор треба да да има у виду, да се најчешће баш преко текућих рачуна спроводе оне радње, којима је циљ прикривање праве банчине ситуације. Уплате капитала — акција, превелик отпис, прикривене резерве, дубиозна потраживања и т. д. јесу радње које се најчешће спроводе преко текућих рачуна.

Чим приступи испитивању текућих рачуна, ревизор ће одмах проучити називе истих и уколико исти нису јасни и одмах разумљиви, односно уколико ревизор одмах не види из самог назива и функцију једног текућег рачуна — тражиће најпунија обавештења о истом.

Ревизор ће добијени детаљан попис текућих рачуна, који мора садржати све податке о гаранцијама, супергаранцијама и т. д., одмах сам упоредити са књигом текућих рачуна и са стањем у главној књизи.

Ако је позиција текућих рачуна знатнија — што је све чешћи случај — онда ће ревизор проверити и целу кореспонденцију свих већих рачуна, све одлуке банчине управе о отварању истих и све промене, које су у току времена у погледу услова или гаранција спроведене. У овом циљу ревизор ће сам начинити један табеларни преглед свих дужника по текућим рачунима, који ће садржити податке: о намени текућег рачуна, о висини кредита, о висини већ ангажованих сума и о гаранцијама.

Сваки текући рачун, који својом формом и нарочито својим условима, претставља изузетак у овој врсти пословања или у пословању дотичног новчаног завода, ревизор ће појединачно испитати. Посматрајући кретање појединих рачуна, ревизор ће утврдити јесу ли они живи, т. ј. да ли има доста уплата и исплата, да ли су те промене веће и честе, да ли се у њима осећа нека правилност и т. д.

Нарочиту пажњу треба поклонити испитивању текућих рачуна, чији су титулари чланови банчине управе, или банчини виши функционери. Ако ових рачуна има више, треба саставити за њих преглед са свима горњим подацима и утврдити да ли и уколико ови рачуни по условима и гаранцијама одступају од осталих и да ли су радни, живи рачуни или су смрзнуте кредити, као и да ли се по истима обрачунава и која каматна стопа.

Нарочиту пажњу ће ревизор посветити томе да испита, како се ови текући рачуни наплаћују — па ће их према томе поделити на краткорочне, средњорочне и дугорочне. Ову поделу може ревизор изразити и у процентима.

Када буде појединачно сваки рачун расмотрен и када се на основу података и околности, које су горе изложене, стекне уверење о њиховом бонитету, ревизор ће тај бонитет исказати констатацијом: да је ова позиција у свом пуном износу сигурна, довољно гарантована и ликвидна, или ће, ако добије супротно уверење, изразити у процентима са 10, 20, 30% и т. д. — за колико он верује да је ова позиција дубиозна, односно ненаплатива.

Ако је у току пословања било по овим рачунима отписа, ревизор ће то назначити у свом извештају.

При крају ће ревизор нарочито проконтролисати да ли се менице — акцепти, дати као покриће — гаранција по овим рачунима, заиста и налазе у трезору банчином — или, ако се не налазе, шта је са тим гаранцијама учињено. Уколико су менице реесконтоване или на ма који други начин заложене, ревизор ће утврдити да ли банка има за то сагласност меничних обвезника. Ревизор ће нарочито имати у виду, да је пракса реесконта или залагања ових меница све чешћа, па је то постало скоро и стална пракса, те доводи до веома тешких ситуација за меничне потписнике.

3) Актива трећег степена ликвидности

Све остале позиције могу доћи у ову групу, било да исте нису ликвидне већ по својој природи (непокретност), било да то нису по својој намени (намештај).

Не могу се овде изложити све активне позиције које би по својој природи морале бити овде сврстане, јер су оне многобројне. Услед тога изложиће се као пример само следеће позиције:

а) *Непокрећносьи*

Логична је ствар да у трећестепену активу долазе непокретна имања банчина. То принципи-

јелно и није никакав банкарски посао ни пласман већ преко потребни инструмент за рад — ово нарочито у колико се тиче нпр. куће, која служи банци за њене канцеларије. Све друге непокретности које је банка купила, узела за наплату својих потраживања и т. д., т. ј. које јој нису неопходне за њено пословање, претстављају много ликвиднији пласман и управо су само пролазни ангажмани — те би се такве непокретности имале посебно изложити у почетку треће групе. Како је то, нормално узев, доста редак случај, то ћемо ми овде прећи преко непокретности те врсте.

И за ову позицију, а да би био начисто са реалном вредношћу исте, ревизор ће тражити податке:

да ли је вредност валоризирана — да ли се не води у неком износу који не претставља реалну вредност имања;

да ли се амортизација редовно и у довољним износима врши;

колика је стварна — прометна вредност имања (што се може евентуално утврдити и преко проценилаца) — ово тим пре ако је износ позиције значајан по висини;

колика је рента и, према томе, каква је рентна вредност непокретности;

да ли на имању има интабулација или каквих других стварних права, за чији рачун и, уколико се тиче интабулација, за колике износе дуговања;

какав је однос вредности тога имања према сопственим средствима — да ли је по среди превелик ангажман или не;

какви су и колики трошкови одржавања.

На крају ће ревизор назначити каква је реална вредност непокретности, као и да ли је она таква, каква је, неопходна за банчино пословање.

Уколико је у овој позицији ипак било и других непокретности, које не служе банци за њене потребе, ревизор ће утврдити и њихову реалну

вредност и исту унети као дефинитивну у биланс који ће на крају сам саставити.

За утврђивање вредности појединих непокретних имања, нарочито ако је вредност целе позиције непокретности замашна, ревизор може тражити мишљење — процену посебне за тај циљ створене комисије. Ово је нарочито потребно, ако се он не слаже са вредношћу објеката, која је наведена у билансу, или пак ако те непокретности имају и какве инсталације за чију је процену потребно стручно мишљење.

б) *Покрећношти (намештај и прибор)*

Ова позиција претставља све што је банци од намештаја и прибора потребно за њен нормалан, банкарски рад. И овде ће се ревизор уверити да ли попис одговара стању по књигама, а у колико су у попису наведене ствари, намештај и т. д. од веће вредности, ревизор ће се сам уверити о постојању тих ствари, као и да ли оне заиста могу одговарати наведеној цени у попису.

Ова позиција је најчешће претстављена у билансу са 1 динаром. Тиме се хоће показати да се са тим, као неком вредношћу, не рачуна, ма да то не искључује да вредност покретности може бити велика. Уколико је вредност намештаја и прибора стварно већа, те тиме пада у очи у односу на минималну суму у билансу, у толико ова имовина претставља већу резерву банчину. Ма колико да је дозвољено и за препоруку да се ова вредност покаже у минималном износу, ипак се не може дозволити сувише слободе у овом, тако да кажемо, потцењивању, јер би се могло догодити, да се у намештај високе вредности скрива изванредан део банчаних средстава и тиме избегавају обавезе, пореске и друге, које су скопчане и зависе од износа банчиног обртног капитала, као и од показане добити.

У намери да утврди тачну реалну вредност ове позиције, ревизор ће се уверити:

да ли је намештај и прибор нов или не и у каквом је стању;

— колика му је куповна вредност,
— колико је свега отписано.

Уколико ова позиција претставља неки већи износ, ревизор ће назначити колика је, према његовој оцени или оцени неког стручњака, реална вредност овог намештаја и ту ће вредност ставити у свој биланс.

в) *Разна акција*

Разне банке баве се извесним пословима, који нису строго банкарски, али који могу имати највећег ефекта по бонитет, па и по рентабилитет банчина. Ти послови могу бити изрично предвиђени банчиним статутима, уколико су то непосредни и велики ангажмани банчиног обртног капитала, или нису изрично и посебно предвиђени, већ се тамо у статутима, где се говори о банчином пословању, сврставају у формулу "... и остали банкарски послови". То су најчешће неутрални банкарски послови у којима је банка посредник за рачун трећих лица. Ова друга врста, услед пуног отсуства ризика, претставља мањи интерес за банчино пословање, те зато ни ревизора не може много интересовати. Ревизор ће далеко већу пажњу обратити на оне остале банчине активне послове из ове позиције, у које је банка ангажовала своја или позајмљена средства.

Како се међутим доста често догађа да су у овој позицији скривени послови, који излазе из оквира редовних банкарских послова и како су они најчешће најопаснији по банку и њене повериоце, а како смо у главном исцрпели нормално банкарско пословање, то ћемо овде нешто опширније изложити специјалне, у последње време све чешће банкарске ангажмане, који захтевају озбиљну пажњу. То су ангажмани у индустрији, разним рударским

предузећима, предузећима за транспорт робе и путника и т. д.

Од интереса је, да се приликом ревизије оваких послова одмах констатује, да ли се у конкретном случају ради о кредитирању или о финансирању једног предузећа, или се најзад ради о партиципацији у том предузећу, јер од тога зависи оцена целе позиције као и оцена опасности за банку од оваквих ангажмана.

Разлика између ова три односа је велика, па је према томе и јако различан ефекат, који из тих послова може за банку да резултира.

Кредитирање једног предузећа је нормалан банкарски посао и он има да буде сврстан као такав — у банкарске послове вршене под условима, који важе за остало банчино пословање. То је одобравање кредита на основу хипотеке, на основу текућих рачуна са гаранцијом у папирима или других вредностима, на основу осталих ручних залога, на залогу стоваришта робе и т. д. Услови камате, рочности, гаранција и др., исти су код ових послова као и код осталих банчиних операција ове врсте. Банка од ових послова има унапред утврђену добит у виду одређене каматне стопе.

Финансирање предузећа је посебан степен банчиног ангажовања у једно предузеће. Банка — кредитор нема овде за циљ само унапред утврђену добит у виду камате, већ најчешће и друге веће користи: учешће у чистој добити, преференцијално третирање за друге послове, евентуалне лиферирације, концесије и т. д. Како год је у случају финансирања у изгледу већа добит — тако је исто могућа и већа штета, а свакако већи ризик, пошто се ови послови обично врше на чисто спекулантској основи: већи ризик али евентуално и већи профит. Како је иначе нормално финансијер — кредитор у тако повољном положају, да може диктирати услове при одобрењу кредита финансираном предузећу — то се при овим пословима банке обезбеђују ако не стварним реалним гаранцијама, а оно највећом мо-

гућом контролом пословања или, још чешће, фактичком ингеренцијом у саму управу предузећа. Ови послови су добрим делом ван сфере обичног банкарског пословања и могу се дозволити најпре банкама, чија се обртна средства ограничавају на мали број финансијера — чланови једне породице или једна банкарска кућа — и која не апелује на широку публику за њене уштеде. Услед овог јавни интерес налаже да ревизор приликом прегледа банке о овом води рачуна и подробно проучи и изложи ситуацију ових ангажмана у своме извештају.

Партиципација у једном предузећу — то је онај степен ингеренције при коме је банка већ постала делимично трговац или индустријалац — према томе о каквом се предузећу ради. Овакви ангажмани претстављају највећу могућност у погледу добити, али и највећи ризик. Ово, разуме се, само начелно. Дубљим испитивањем постанка оваквог ангажмана банке, најчешће ће ревизор наћи разлог и основ за исти у посебним односима који са обичном политиком пласмана немају ништа. Тако ће се у добром делу ових случајева констатовати, да је банка некада раније била одобрила обичан банкарски кредит једној фабрици, који је доније силом околности, — најчешће услед депресијације датих гаранција — престао бити довољно ликвидан и довољно сигуран. У таквим случајевима обично банка, ради веће гаранције, тражи већу контролу у пословању предузећа, и то најчешће уласком у управу истог, — па тиме мора да донекле преузме на себе и један део одговорности за пословање предузећа, те на крају веже судбину свога ангажмана са судбином предузећа. Кад је већ дошла у ову фазу, онда банка-кредитор мора неминовно ићи у даља ангажовања свежих средстава — јер је за њу просперитет предузећа од највећег и непосредног значаја. Овакав пут обично се заврши тиме, што банка на крају конвертује своје потраживање у акције односно у учешће у капиталу предузећа. Тиме банка узима предузеће

потпуно у своје руке и себи осигурава доминантан утицај у управи и даљем вођењу послова. Овакав пласман може бити врло добар, врло рентабилан — има ангажмана у индустрији од којих банке живе — али то није нормалан банкарски пласман и, уколико има већи број таквих предузећа, тим више једна банка престаје бити новчани завод и постаје обичан индустријски биро.

О свим овим разликама у ангажовању у ванбанкарске послове, ревизор ће строго водити рачуна и детаљно их испитати.

Такви су послови већином трговачки и индустријски. То су послови који се у банци воде као: робно одељење, комисионо стовариште, конзорцијони послови, разне партиципације и друго. Ови се послови често воде као текући рачуни, али их, с обзиром на њихову природу, треба издвојити. Овде банка најчешће престаје са нормалним банкарским пословањем и постаје трговац, индустријалац, предузимач и т. д.

При испитивању ових позиција ревизор ће нарочито утврдити: да ли у односним предузећима учествују чланови управе саме банке-кредитора или можда њени виши функционери, и да ли ова лица вуку ма какве користи од дотичних предузећа. У позитивном налазу ревизор ће пажњу удвостручити, да би могао дати праву, реалну вредност односне партиципације.

Потребно је, макар само примера ради, да се овде наведу неколика таква посла, који се најчешће срећу при ревизији банака.

1) Робно одељење

Ревизор ће и овде захтевати тачан попис робе и свега материјала, који се налазе на стоваришту и то детаљно извршен попис по врстама робе и ценама. Ревизор ће се на лицу места уверити да ли стварно стање робе и материјала одговара ста-

њу по датом му попису. Ревизор ће за овим сам изградити један преглед, који ће садржати:

укупан износ банчаних ангажованих средстава,

каква је калкулација овог посла, и који је проценат камате по њему,

колико је у току последње пословне године купљено а колико продато те робе; да ли су продаје на вересију и под којим условима или за готово; да ли је роба дата у даљи комисион, под којим условима и како је та операција књижена — једном речи ревизор ће утврдити целокупан промет одељења.

Ревизор ће нарочиту пажњу обратити томе да ли постоје сем чисто пословних разлога и какви други мотиви за ову операцију, да ли су чланови банчине управе или органи банчини заинтересовани у овом послу и по ком основу.

Ревизор не треба никако да смете са ума да је њему код овог посла главни задатак утврдити шта тај посао претставља са гледишта банчиног: да ли он заиста одговара оној цифри која је унета у биланс и да ли он не претставља несразмеран и неоправдан ризик за банку.

2) Комисионо стовариште

Мање банке баве се и комисионим послом — ма да је данас то много ређи случај. Банка у овом послу остаје само посредник — она прима робу за продају уз наплату извесног процента провизије или како се банка буде споразумела са односним контрахентом.

И овде ће ревизор утврдити, да ли попис одговара стању по књигама и стварном стању на стоваришту. Ревизор ће се такође детаљније упознати и са свим условима овог посла, да би утврдио да је овај посао чисто комисиони посао и да нарочито нема никаквог ризика за банку.

Мора се испитати и порекло робе, јер је доста чест случај да роба припада неким члановима управе, те су, разуме се, у оваквим случајевима услови овог пословања ретко повољни за банку.

3) Конзорциони послови

Важност конзорционих послова за бонитет банке мери се према учешћу банке у тим пословима. Да се види и тачно одмери банчино учешће, потребно је да ревизор појединачно и детаљно проучи сваки конзорциони посао. Он мора проучити целу кореспонденцију, сва односна решења банчине управе, све књиге и све рачуне који се односе на овај посао, кретање овог посла за неколике последње године, одбацивање добитка и губитка и т. д. Нарочито ће ревизор утврдити са коликим износом је банка ангажована у ове послове и да ли и какве је остале гаранције банка дала — уз констатацију да ли је банка, поред самог конзорционог посла, добила какво покриће за своје учешће и за дате гаранције.

Ревизор ће све овакве послове одвојено анализирати и посебно изложити у своме извештају. Овакви се послови најчешће спроводе кроз текуће рачуне, али их ревизор има издвојити и засебно изложити.

Најважнији и најчешћи случај конзорционог пословања једне банке јесте учешће у неком индустријском предузећу.

Раније је већ изнето како најчешће долази до једног таквог ангажмана, па ће се сада изложити само неколико упустава за вршење ревизије такве једне операције.

Ревизор овде мора бити специјално обазрив и послу приступити са много пажње. Пре свега ће и овде тражити сва стања односних рачуна и утврдити да се иста слажу са помоћним књи-

гама и главном књигом. Уколико је то ревизору могуће, као чисто банкарском стручњаку, он ће и на лицу места, у предузећу, проконтролисати дата му стања и податке. Уколико је банчин ангажман у конкретном предузећу већи и по банку важнији, ревизор се може послужити стручњацима, који ће му обрадити оне вредности, чија процена захтева посебну стручну спрему. Уз ове податке ревизор ће тражити и све статистичке податке о пословању предузећа за последње неколике године.

Пошто је овакав ангажман код банака све чешћи, то ће се овде изложити, у кратким потезима, ток ревизије једног индустријског предузећа.

Ревизија предузећа имала би се извршити на следећи начин и уз следећу поделу:

Инвестиције и обртни капитал

Машинерија

Ревизор ће одмах тражити попис свих машина са свим потребним подацима, који ће дати приближну вредност тих машина — и то вредност коришћења и вредност ликвидације. Да се то постигне, ревизор ће тражити да му се у тим пописима даду подаци о типу машина, њиховом капацитету, цени коштања, извршеној амортизацији, садањој књижној вредности и колико година су поједине машине у погону. Садање стање машина у погледу њихове способности за рад ревизор ће — уколико то висина банчиног ангажмана оправдава — испитати то путем стручне експертизе.

Машинска радионица — алати и прибор

Потребно је да се посебним списком утврди: врста алата и прибора, цена коштања истог, колико је до ревизије амортизовано, каква је сада вредност алата и прибора, и како се исти књиже, т. ј. у ком износу.

Ревизор ће утврдити радни капацитет машинске радионице, послове које она обавља и у ком обиму — да би тиме добио доказ рационалности постајања саме радионице и слику рационализације пословања. И овде, уколико је то од већег интереса, ревизор треба да ангажује једног стручњака.

Нарочита пажња мора се обратити стоваришту готове робе: да ли се попис исте слаже са стварним стањем у магацинима и књигама и да ли се калкулација готове робе врши правилно, односно да ли се у исту уноси и амортизација матрица и машинерије, па према томе да ли су у биланс правилно унете вредности готове робе и машинерије. Матрице се у принципу не могу уносити у биланс као вредност у пуном износу, већ само делимично-уколико нису унете у калкулацију готове робе.

Превозна средства

Списком-пописом ревизор ће одмах утврдити која све превозна средства постоје у предузећу и какве су природе.

За пруге и мостове навешће се: колико имају километара, колико су коштали, каква је садања књижна вредност, како се и којим износима врши амортизација.

За аутомобиле и аутобусе навешће се: колико их има, какви су типови, које су године набављени, каква им је куповна цена и како су им вредности показане у књигама. Утврдити за колико су ова средства амортизована и у каквом стању су у моменту вршења ревизије.

За запрегу се има утврдити: из чега се састоји, да ли из волова или коња, колико су ови стари, пошто су набављени, каква су кола и у каквом стању, како се врши амортизација и да ли се иста уредно спроводи.

Из свега дакле горњег треба утврдити: да ли је реална она вредност која је у књигама у мо-

менту закључка књига или у моменту ревизије била показана.

Инсталације

Ревизор ће тражити списак свих инсталација: телефонских, разних електричних и т. д. и утврдити њихову набавну цену, садашњу књижну вредност, начин амортизације и констатовати да ли се иста уредно врши. У колико би инсталације претстављале већу инвестирану вредност, ревизор се може послужити и експертизом стручњака за утврђивање реалне вредности.

Уз горе изложено испитивање, које има за циљ верифицирање активних вредности једног предузећа, ревизор ће потанко испитати и његову пасиву — нарочито обавезе предузећа. У овом погледу ревизор ће нарочиту пажњу обратити на обавезе предузећа према трећим лицима — дакле поред обавеза према самој банци. Нарочито се имају утврдити услови тих обавеза у погледу: интересне стопе, рочности, гаранција и слично. У колико је то ревизору могуће, он ће у извештају изложити и коњунктуру артикла који се у том предузећу производи, као и будуће изгледе за пласман и прођу тих производа на пијаци.

Сва су горња испитивања наведена примера ради, али може бити и других елемената који су од значаја за саму банку, односно за бонитет њене активе. Циљ овог испитивања је да се установи: да ли су банчини ангажмани у сличне пласмане прво сигурни, друго ликвидни и у којој мери, и најзад, да ли су рентабилни, или пак у колико то нису, да ли претстављају и колику несигурност и опасност за стабилност банчиног пословања и за саму банку.

Поред испитивања активе и пасиве предузећа које нас интересује, ревизор ће проучити и техничку, књиговодствено-благајничку и трговачку организацију предузећа.

Код испитивања техничке организације предузећа, нарочито ако то значај или стручност производње предузећа захтева, ревизор може ангажовати специјалног стручњака, у кога има пуно поверење, да овај изврши преглед предузећа, његово техничко функционисање и рационализацију послова, и о томе поднесе ревизору свој извештај.

Ревизор ће више узгред прегледати и персоналну ситуацију предузећа, начиниће списак физичког и канцелариског особља, њихове положаје, услове рада и т. д.

Књиговодствено-благајничко пословање предузећа испитаће ревизор сам и том приликом констатовати: воде ли се све потребне књиге, јесу ли исте ажурне, који је систем књиговодства заступљен — да ли је књиговодство индустријско, да ли су књиге и формално, с обзиром на законске прописе, исправне. За све обичније операције — набавке, лиферирације, испоруке — ревизор ће тражити и прегледати како саму кореспонденцију, тако и прокњижавање. Ревизор ће такође утврдити како се књиже рачунски односи између предузећа и банке.

Нарочита се пажња при овом прегледу има посветити организацији и функционисању статистичке службе. Статистички податци показује најбоље развој предузећа, његову рентабилност и његове изгледе на будући рад. Статистика има ревизору да најјасније покаже стање:

обрта — производње и продаје производа предузећа;

набавки сировина уз податке о коштању;

укупне режије;

коштање погона: уља, мазива, радне снаге и калкулације продајних цена.

Од највећег је интереса такође да ревизор проучи и установи: каква је трговачка организација предузећа, како је управо организована продаја његових производа, да ли предузеће има и

колико продавница, да ли има филијала и дали се производи дају у комисион и уз какве услове у погледу цена и у погледу гаранција.

III. ЗАКЉУЧАК

Кад је ревизор на напред изложен начин проверио и анализирао све активне и пасивне позиције биланса једне банке, онда ће, у циљу да донесе свој закључак о оним особинама дотичне банке које су од интереса за његовог налогодавца — изградити и свој посебни биланс — Рачун изравнања и Рачун добитка и губитка.

На основу својих рачуна изравнања и рачуна добитка и губитка ревизор ће доћи до сазнања: о активности биланса и ликвидности банке по првом и о рентабилитету банке по другом рачуну.

а) Реални Рачун изравнања

У свој рачун изравнања ревизор ће унети као активне и пасивне позиције оне износе до којих је он минуциозном верификацијом свих позиција активне и пасивне банчиног рачуна изравнања дошао. Да би пак разлике, које је он установио код појединих биланчних позиција, па са тим и резултат истих код крајњег укупног износа биланса биле јасно изложене и очигледне, ревизор ће начинити један упоредни реални Рачун изравнања. Овај упоредни Рачун изравнања садржаће упоредо износе које је дала банка у своме билансу, односно стању, и износе до којих је својим прегледом дошао сам ревизор, из којих ће цифара, кад се исте упореде, резултирати разлика између фиктивног и правог — реалног стања ствари. Тако би један такав упоредни Рачун изравнања изгледао овако (у милионима динара);

А К Т И В А				РАЧУН ИЗРАВНАЊА				П А С И В А			
	Банчино стање	Нађено стање	Разлика — мање + више		Банчино стање	Нађено стање	Разлика — мање + више				
Готовина	5.000	5.000	—	1 Улсзи на штедњу	20.000	20.000	—				
Банке	2.700	2.700	—	Тек. рач.	24.000	24.000	—				
Ломбард	23.700	21.200	—2.500	Повер.	16.300	16.300	—				
Есконт	14.800	13.700	1.100	Капитал	8.500	7.500	—				
Тек. рачун	18.600	14.200	—4.400	Рез. фонд.	10.201	10.201	—				
Хип. потр.	8.200	8.200	—								
Непокр.	5.000	7.300	+2.300								
Нам. и приб.	1	650	+ 640								
Губитак		5.051	—								
У к у п н о	78.001	78.001	—5.051	У к у п н о	78.001	78.001	—				

Износе, који у трећем реду означавају разлику између банчиног и ревизоровог стања, може ревизор, ради веће јасности, обележити црно или црвено, према томе да ли поједини износи значе више или мање.

Свакоме, ко буде читао овај упоредни рачун изравнања, биће одмах јасно за колико се право стање разликује од банчиног — фиктивног стања, као и у којима се позицијама налазе и колике су нађене разлике. И оне, који нема довољно времена, ако има пословног духа и макар нешто мало знања из књиговодства, биће јасно и још неколико других нарочито важних особина банке, чији је биланс изложен. Овако изложен упоредни рачун изравнања даће могућност да се оцени активност биланса и ликвидност банке.

1) Активност банчиног биланса

Ревизор ће, пошто је горе изложени упоредни биланс саставио, констатовати да је односна банка пре свега активна, ма да јој је па први поглед, актива мања за Дин. 5,051,0 мил. од пасиве.

Да би један завод — односно његов биланс био активан, потребно је да његова актива, ма и за минималну суму, буде већа од пасиве. То излази из скорашњих законских прописа (Уредба о заштити банака и њихових поверилаца) који захтевају и минимални вишак активе, па да се банци, сматрајући је активном, дозволи коришћење благотима Уредбе о заштити. Међутим, сва остала законодавства и наше редовно позитивно — Закон о акционарским друштвима — и инострана, захтевала су, да се један новчани завод распушта — престаје постојати чим је једна половина или једна трећина банчиног капитала изгубљена.

У горњем примеру упоредног биланса види се, да је актива, чије је позиције ревизор верифицирао, мања од пасиве, али такав закључак долази отуда што је ревизор унео банчин резервни фонд

у свој рачун изравнања у целини. Како видимо, да је у реалном билансу актива мања од пасиве, то ће се тај мањак активе покрити из резервног фонда — смањењем његовог износа на пасивној страни, па ће банка односно њен биланс и цифарски остати активна. Ако би пак мањак активе, те према томе губитак банке, био већи од банчаних резерви и од банчиног капитала укупно — дакле од банчаних сопствених средстава, банка би била пасивна.

Као што се из предњег види, да би биланс једне банке био активан, потребно је да цео мањак активе, т.ј. губитак банчин у њеном пословању, може бити покривен банчиним сопственим средствима — разним резервама, резервним фондом и капиталом. Чим је то немогуће, чим губитак превазилази банчин капитал и резерве, банка је пасивна и лишена је свих благодети, за уживање којих је предуслов и најминималнија активност биланса. Законодавац дакле не допушта да банка, пошто је изгубила сва сопствена средства, и даље експериментира — односно рђаво послује туђим — позајмљеним новцем, јер се не може претпоставити да ће банчина управа боље, стручније, савесније и умешније руковати туђим него својим средствима.

2) Ликвидност банке

Да је прегледана банка ликвидна, ревизор ће моћи закључити само из низа разних момената. Пре свега за то је потребна довољна готовина и томе подобне вредности, да банка може дуже времена одговарати без тешкоћа на све захтеве њених поверилаца. Колика је та „потребна готовина“, колики могу бити захтеви поверилаца — то ревизор може закључити, ако је у танчине упознао структуру банчине активе и пасиве. Из свих елемената и једне и друге стране ревизор мора закључити, да ли и у којој висини, с обзиром на састав и квалитет појединих позиција, могу бити постављени захтеви поверилаца за исплате. Затим, на

активној страни, ревизор мора добро проучити, да ли банка може довољно брзо, кад то буде требало, реализирати своје пласмане, да постигнутом готовином, са редовним диспонибилним средствима, може несметано и без застоја одговарати очекиваном броју и износу постављених захтева за исплате.

При оцени ликвидности, треба посебно верифицирати и констатовати колика је ликвидност следећих елемената активе:

а) У погледу готовине, ревизор ће, констатујући готовину у банчиним касама и на жиро-рачуну, проверити да ли цифре не резултирају из каквих фиктивних књижења, којима је пролазно увећано стање касе или жиро-рачуна. Додавши тим износива још и износе који се могу добити за девизе, страну монету и доспеле купоне државних хартија од вредности — ревизор ће имати укупан износ готовине као првог елемента ликвидности.

б) Менични портфељ — ликвидан је утолико, уколико је могуће да се исти у критичном моменту може реесконтovati код каквог већег новчаног завода, под нормалним уобичајеним условима за овај посао. Ревизор ће утврдити да ли завод ужива реесконтни кредит, да ли је исти већ исцрпљен и да ли има још слободног кредита да би остатак свога портфеља завод могао реесконтovati.

Уколико пак не постоји могућност реесконта, што се нажалост догађа код нас, онда ревизор, при испитивању банчине ликвидности, мора рачунати са расположивим средствима од меничног портфеља само у оном износу и оним темпом, којим се портфељ може реализирати.

в) Хартије од вредности — ликвидне су ако се могу брзо и без већих губитака продати на берзи или пак под повољним условима ломбардовати код кога ночаног завода. Уколико се тиче државних и државом гарантованих хартија од вредности, оне су стопроцентно ликвидне.

Закључак, дакле, да је банка ликвидна, није само резултат цифара, већ и разних других моме-

ната: бонитета и ликвидности банчине пласмана, ликвидности новчаног тржишта, банчине организације, банчине веза и т. д., те је потребно да ревизор при доношењу овог закључка буде веома опрезан и свакако добар познавалац свих ових елемената.

Укупна слика ликвидности једног новчаног завода најбоље и најјасније ће се видети ако се начини следећи табеларни преглед ликвидности његове активе и пасиве:

АКТИВА	ИЗНОС		ПАСИВА	ИЗНОС	
	у милионима	% од износа биланса		у милионима	% од износа биланса
Ликвидно I степена:			Краткорочно задужење:	посебно	укупно
готовина . . .	4,5		банке - пове-	3,2	
жиро-рачуни . . .	12,7	17,1	риози . . .		
банке . . .	7,4		улози на	18,5	
Ликвидно II степена:			штедњу . . .		
хартије од			текући ра-	8,4	21,5
вредности . . .	14,7		чуни . . .		
ломбард . . .	25,8		Средње - рочно		
есконт . . .	24,3	46,3	задужење:	10,7	
Ликвидно III степена:			везани увози	24,8	35,3
ипотеке . . .	32,5		благајнички бо-		
дуг. облог.	12,4		нови са роком		
потражив.			Дугорочно задужење:		
непокрет.	5,8	36,6	облигације . . .	28,3	35,7
имања . . .			заложене . . .	17,6	
			Сопствена срет-		
			ства:		
			капитал . . .	20,6	17,5
			резерве . . .	8,6	
				140,1	10 %

Из горње се табеле види да је ова банка ликвидна јер њена одмах ликвидна средства — готовина износи 24,6 милиона према пасиви а *à vista* од 30,1 милион, а друго — степена ликвидна средства су скоро два пута већа од износа средње — рочних задужења банке.

Однос сопствених средства према туђим — позајмљеним средствима је прилично повољан јер сопствена средства износе 28,6 милиона према 112,5 туђих средстава а то је однос 1:4. Такође су повољне околности: да је тек једна петина сопствених средстава уложена у непокретности а да су дугорочни активни послови алиментирани само дугорочним позајмљеним средствима.

Чак би се на основу овако разрађеног рачуна изравнања могло рећи, да се у овој банци осећа веома пажљива банкарска политика, која у исто време показује тенденцију преоријентације банчиног пословања. Тако нпр. њени дугорочни пласмани износе мање него дугорочна — туђа средства, што је супротно нормалним пословним тенденцијама и из чега се очигледно види да се банка полако оријентише ка краткорочном банкарском пословању.

б) Рачун добитка и губитка

Кад је завршио са испитивањем Рачуна изравнања и извео своје закључке о активности биланса и ликвидности банке — ревизор ће прећи на испитивање Рачуна добитка и губитка, да би на основу нађеног стања могао донети свој суд о рентабилитету банчиног пословања и њеним изгледима за будућност.

Ревизор ће и овде испитати све позиције, како оне које показују приходе, тако и оне које показују расходе. Испитивање ће ревизор вршити по последњем месечном стању или пак последњем билансу — т. ј. последњем годишњем Рачуну добитка и губитка. Износе из ових докумената, кад их добије, ревизор ће сравнити са главном књигом

и помоћним књигама и констатовати сагласност. Затим ће ревизор сам начинити један преглед расхода и прихода, који ће садржати:

а) Од расхода

1) плаћене или обрачунате камате по свима пасивним рачунима — односно према свим повериоцима, са ознаком процента камате. Ради спецификације ревизор може показати посебно камате на улоге на штедњу а посебно камате осталих поверилаца;

2) административне трошкове — где ће се навести сви издаци на име плата, разних принадлежности, награда чиновницима и управи, затим на име станарине, огрева, осветљења, такса, државних и самоуправних пореза и приреза. Уопште у ову групу расхода треба да уђу сви издатци који су уско везани за рад и опште функционисање банке;

3) опште трошкове — у коју ће групу ући сви остали евентуални рачуни из Рачуна добитка и губитка;

При уношењу прихода обратити пажњу да се не унесу они приходи, који не припадају пословној години, коју ревизор прегледа односно за коју је биланс састављен.

б) Од прихода:

1) Камате наплаћене и обрачунате по свима активним рачунима банчиним, са означањем процента камате.

Ова група прихода може бити, ради боље евиденције, специфицирана на: камате по текућим рачунима, камате по домаћим меницама, камате по зајмовима на залог и т. д.

2) Све наплаћене кирије са банчаних непокретних имања, разне наплате провизије, комисиона и осталих прихода од банчаних послова.

Да би се прегледније и јасније могли видети приходи по појединим пословима, затим укупно и најзад у проценту, ревизор ће начинити један овакав табеларни преглед рентабилитета:

Активни банчини послови	Обрачунат интерес динара (у милионима)	Пасивни банчини послови	Обрачунат интерес динара (у милионима)
Записи Народне банке	4,5	Банке повериоци	4,8
Записи Глав. држ. благајне	6,2	Рееконт	7,4
Ломбардни зајмови	12,4	Улози на штедњу	15,5
Есконт	18,3	Текући рачуни пасивни	12,3
Зајмови на залог	8,7	Купонска служба	10,8
Хипотекарни зајмови	25,4	Бруто зарада	50,8
Укупно	75,5	Укупно	75,5

Кад је овако добијена бруто зарада по бан-
чиним пословима онда ће ревизор од тог износа
одбити све банчине трошкове администрације, ма-
тријалне трошкове, и то све да би се добио износ чи-
сте зараде. Најлакше и најјасније ће то ревизор из-
вршити на следећи начин:

Укупна бруто зарада износи Дин. 24,750.345.—
од овога се одбијају издаци:

персонални	Дин. 3,245.500.—	
администрације	„ 1,185.000.—	
пореза	„ 2,548.750.—	
дотације	„ 2,000.000.—	
разни трошкови	„ 864.320.—	„ 9.843.570.—

Чиста зарада износи Дин. 14,906.775.—

Кад се износ чисте зараде подели на уложени
капитал добиће се рентабилност банке. Не треба
да ревизор допусти да буде импресиониран малом
или великом дивидендом подељеном акционарима.
Он мора извести свој рачун рентабилитета, који
се не мора слагати са банчиним, јер је управа банке
могла имати пред очима разне моменте и разлоге
којима се је руководила за одобравање мање или
веће дивиденде по својим акцијама.

Да ли је добијени рентабилитет повољан или
не и у каквом је односу према нормалној тржи-
шној рентној стопи, видећемо када ову стопу рен-
табилитета упоредимо са оним рентним стопама,
које редовно срећемо на пијаци, нпр. са рентном сто-
пом на капитал уложен у државне или приватне хар-
тије од вредности, на капитал уложен на штедњу
код банака, уложен у непокретности и т. д.

Од интереса је да ревизор утврди да ли ре-
жија дотичног новчаног завода није сувише скупа.
У том циљу он има да прегледа и утврди колики
су издаци: на плате и све принадлежности осо-
бља, на награде, путне трошкове и ма какве друге

гратификације или хонораре чланова управног и надзорног одбора и банчиних функционера, на огрев осветљење и т. д., — једном речи има да проконтролише и утврди колико износе сви лични и материјални расходи завода. Кад има ту цифру, онда ће упоређујући исту са бруто и нето приходом једног пословног периода, утврдити да ли су ти износи на банчину режију сувише велики или не.

Увек ће бити од интереса ако ревизор буде изradio упоредни табеларни преглед рентабилитета за последњих неколико пословних година. Тај табеларни преглед би изгледао овако:

	за 1931	1932	1933	1934	1935
чиста добит					
подељена дивиденда					

Подељена дивиденда може бити изражена у укупним годишњим износима и у процентима на уплаћени капитал.

Све јаче падове или умањења дивиденде ревизор треба да испита и да утврди узроке тих промена.

Реални рачун изравњања и рачун добитка и губитка послужиће ревизору за утврђивање какво ће приближно бити будуће банчино пословање.

Изгледи за будућност банке

Какви су изгледи за будуће пословање једне банке, то је доста тешко казати, јер специјално прибрзим променама конјуктуре и најбољи банкарски

послови могу за неколико дана у погледу бонитета, ликвидности и рентабилности доћи на последње место. Оно што ревизор може дати, то су изгледи за даље пословање банке под претпоставком, да се то пословање продужи под истим околностима, истим темпом и у истом правцу. Да би се извештај допунио таквим једним елементом, ревизор може начинити приближан Рачун изравњања за идућу пословну годину, уносећи у њега као позиције активне и пасивне оне суме, које се према развоју појединих активних и пасивних послова могу логично и оправдано очекивати. Разуме се да ревизор мора при томе строго водити рачуна о свим оним променама, релевантним за банчино пословање, које су извесне или се оправдано може очекивати, да ће наступити у току будућег пословног периода.

На основу тако утврђеног Рачуна изравњања и узевши у обзир све активне и пасивне каматне стопе, све редовне а евентуално и ванредне расходе и приходе, ревизор ће моћи приближно израдити и Рачун добитка и губитка за будући пословни период дотичне банке. Узевши она раније наведена мерила за оцену рентабилитета банчиног пословања, ревизор ће моћи утврдити какав ће бити успех идуће банчине пословне године, односно какви су банчини изгледи за блиску будућност.

Извештај о извршеној ревизији

Потребно је овде ма и укратко, изнети извештај систем који ревизор треба да има у виду приликом подношења свога извештаја.

Одмах у почетку ревизор може па донекле и мора навести да ли је или није могао несметано провести ревизију. Тако ревизор може навести да није имао довољно времена, да није за испитивање неких позиција био довољно стручан, да није добио извесне информације и т. д.

У своме извештају ревизор мора бити потпуно објективан, одмерен, јасан, прецизан и довољно убедљив. Не сме бити непоузданих података у извештају а још мање закључака донетих на темељу непроверених елемената. Ревизор мора водити рачуна да извештај долази често пута до руку људи нестручњака, па је потребно да при излагању буде опширнији и јаснији, као и да ништа не препушта нагађању или подразумевању. Ревизор мора нарочито пазити да његов извештај побуди пуно поверење.

Ревизор ће пре самог техничког дела ревизије изложити уопште: кад је банка основана, од кога, са коликим капиталом, у ком циљу, да ли са неком специјалном наменом, ко учествује у капиталу, који су јој главни послови по статуту а који стварно, ко банком управља, какав глас уживају чланови њене управе, каквог су имовног стања, да ли је када било и каквих већих пертурбација у банци и т. д., дакле уопште све оно што нам може дати јасну општу слику о пословима банке, о њеној управи, њеном развоју и њеном дотадањем делању.

Технички део извештаја има бити писан оним редом који је и какав је изложен у техничком — посебном делу ове студије. Прво изложити пасиву, позицију по позицију, затим тако исто активу, онда израдити упоредни рачун изравнања, затим прегледати позицију по позицију Рачун добитка и губитка — и из свега овога извести на крају своје закључке о бонитету банчине активе, о активности њеног биланса, о ликвидности, о рентабилности и о могућностима и изгледима банчиног даљег пословања.

Сва своја излагања ревизор ће поткрепити цифрама и нарочито статистичким подацима, а евентуално и погодним дијаграмима и курбама.

Не сме се ни у ком случају, кад се извештај прочита, добити утисак да је ревизор унапред по-

ставио суд о банчином пословању, па се доцнијим излагањем само трудио да докаже оправданост свога суда. Не сме се добити утисак да је ревизор субјективан, да је склон преувеличавању ствари, да је заинтересован и слично. Он не сме нити што величати и много хвалити нити што много кудити и нападати.

Само стручан, објективан, прецизан и јасан извештај може послужити постављеном циљу а код оних, који га буду читали, може изазвати пуно признање и апсолутно поверење.



446. d.
35227